

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.



Boris Škvorc

O BREŠIĆEVOJ, BAGIĆEVOJ I RAFOLTOVOJ KNJIŽEVNO-POVIJESNOJ UPISANOSTI (U FILOLOŠKI „DIS/KONTINUITET”). Tri suvremena primjera pisanja književne pri/povijesti

dr. sc. Boris Škvorc, Filozofski fakultet, bskvorc@ffst.hr, Split

izvorni znanstveni članak

UDK 82.09 i 82(091)

rukopis primljen: 3. 3. 2018.; prihvaćen za objavljivanje: 12. 4. 2018.

Ovaj članak bavi se problemima vezanim uz modalitete dekonstrukcijskih praksi kojima se destabiliziraju tradicionalni modeli povijesti književnosti. Polazeći od koncepcije Aluna Munslowa prema kojem se povijest „ne može ne ispričati”, odnosno činjenice da je ona samo jedna od različitih modaliteta pri/povijesne prakse, dolazimo u situaciju čitanja književne povijesti kao narativnog oblika. U tom procesu uspostavlja se modificirana pozicija odnošenja prema tradiciji i otvara se pitanje vezano uz način na koji iz današnje, poststrukturalističke i postmoderne perspektive trebamo/možemo tumačiti tradiciju struke (i priče). Polazi se od načina na koji se iz teorijski osviještene perspektive određuje mjesto književne povijesti danas. Nakon toga bavim(o) se problemima književne pri/povijesti kao žanra i kao discipline a potom pitanjima s kojima se suočava filologija kao disciplina te komparatistika i humanistika općenito. U središnjem dijelu rada predstavljaju se i propituju tri modela/primjera iskazivanja književne pri/povijesti i to kroz čitanje/iščitavanje triju knjiga. To su: Hrvatska književnost 19. stoljeća (2015) autora Vinka Brešića koja problemima književne povijesti prilazi iz perspektive problemskog strukturalističkog pristupa uz jasno naglašenu svijest o privremenosti vlastita jezika. Slijedi Uvod u suvremenu hrvatsku književnost (2016) autora Krešimira Bagića. To je knjiga koja uvodi multimedijски okvir kao prostorno-diskurzivnu orijentaciju u iskazivanju i uokvirivanju građe, inzistirajući na isprepletenosti književne i šire zamišljene (popularno)kulturalne, političke i akademske paradigme. I konačno, tu je knjiga pod naslovom Odbačeni predmet. Između filologije i izvedbe

(2017) autora Lea Rafolta koja progovara o „odbacivanju” filologije (i humanistike) kao nepragmatičnih disciplina te o mogućnostima da se kroz izvedbu (performativnu praksu) tumačenja dođe do (ponovnog) pronalaženja relevantnog govora o „predmetu” naše opsesije, odnosno pitanju značenja i prava na njegovo ostvarivanje.

Ključne riječi: *povijest književnosti; književno-teorijske paradigme; pri/povijesti; žanrovi; dijakronija; egzegeza; kulturalni arhiv; Krešimir Bagić; Vinko Brešić; Leo Rafolt; poetike „malih razlika”*

1. Uvod: o povijesti i pri/povijesti

U svojoj knjizi koja naslovom i strukturom izgleda kao svojevrsna filozofsko-teorijska replika postmodernistički stiliziranoj i poststrukturalistički impostiranoj knjizi Jonathana Cullera, Milivoj Solar jedno od središnjih poglavlja posvećuje problemima povijesti književnosti.¹ U uvodu tog poglavlja, naslovljenog „Što je to povijest književnosti”, Solar navodi tezu koja se čitateljima, pa i mnogim strukovnjacima, kako nastavnicima književnosti tako i studentima, čini logičnom i nevrijednom rasprave. Povijest književnosti zapravo, za razliku od kompleksnije teorije, ne bi trebalo posebno objašnjavati jer se problemi vezani uz tako usmjerene rasprave, metodologija pripovijedanja (izlaganja) i glavne teme nadaju same od sebe. Ali to izgleda tako samo na prvi pogled. Jer već kad se postave iduća dva logična pitanja (*Što je književnost?* i *Što je povijest?*), postaje jasno da uhvatiti se u koštac s (teorijom) povijesti književnosti nije jednostavnije od bavljenja osnovnim teorijskim pitanjima suvremenih teorijskih rasprava. Solar (2014: 75) upozorava na činjenicu da u tradiciji promatranja prošlosti riječ „povijest” ima dvostruko upisanu ulogu i značenje. Kao prvo, ona se odnosi na ono što se događalo u prošlosti a, kao drugo, ona je opis tog događanja. Na to pozornost skreće već Uhlig, navodeći u svojoj teoriji povijesti književnosti da „književna istorija može da se smatra posebnim slučajem opšte istorije. Poput opšte istorije”, kaže on dalje, „javlja se u dvojakom značenju, kao zbivanje i kao nauka o zbivanju” (2010: 49). Povijest je općenito „zbivanje” rekonstruirano kroz pripovije-

¹ Riječ je o knjizi Milivoja Solara iz 2014. godine pod naslovom *Književnost. Vrlo kratak uvod u njezinu teoriju, povijest i kritiku*. Knjiga je svojevrsni „neizravni odgovor” Cullerovoj glasovitoj „knjižici” naslovljenoj *Literary Theory. A very short Introduction* iz 1997. godine (Oxford i New York: Oxford University Press). U hrvatskom prijevodu knjiga je objavljena 2001. godine a urednik i autor pogovora upravo je Milivoj Solar.

danje a kao potencijalna znanstvena disciplina ono dvoji između upisivanja, izlistavanja „činjenica” i različito impostiranih mogućnosti da se one usustave (usp. Iggers 1996: 104), što se zbiva bilo kroz rekonstrukciju prošlosti iz pozicije predmnijevanog realizma ili konstrukciju određenog kontinuiteta na temelju teorijsko-ideološkog i metodološki-sadržajno usmjerenog hegemonijskog principa (Munslow 2007: 90; usp. i Škvorc 2017: 92). I u jednom i u drugom slučaju jasno je vidljiva razlika između događanja i opisivanja, između bilježenja i komentiranja. To vrijedi kako za samu ideju povijesnog, tako i za partikularne ispise pojedinih disciplina koje se suočavaju s konceptima temporalnosti i dijakronijskog uvida. Pri tom sama „književnost” nosi i teret povijesnog iskustva, akumuliranja nacionalne priče (ili priče određene zajednice) kao ispisa prošlosti koju valja usustaviti. U tom je smislu jasno da se ideja „partikularne discipline” (književnosti) i njezine povijesti najprije u ovom kontekstu suočava s osnovnim pitanjima same povijesti kao discipline i/ili žanra.²

Slijedeći ovu tradiciju mišljenja, Solar u svom pregledu problemâ vezanih uz promišljanje koncepta povijesti upozorava da se grčka riječ *historia* odnosila isključivo na „opis prošlosti neke ljudske zajednice ili cijelog poznatog ljudskog svijeta” (Solar 2014: 75). Tek kasnije povijest je počela podrazumijevati i promišljanje prošlosti te njezino usustavljivanje. Pristupajući istom problemu iz hermeneutičke perspektive, Uhlig navodi da niti povijest ni događaji povijesti nisu zamislivi bez vremena. A događanje u vremenu opisuje se u narativnoj formi. Upravo imajući to na umu, Alun Munslow upozorava da se povijest, kao opisivanje događanja iz prošlosti, „ne može ne ispričati” te da je narativna forma jedina u kojoj se može pojaviti povijesni diskurs, bilo da se radi o rekonstrukcijskom ili konstrukcijskom postupku. Baš kao i diskurs književnosti, i povijesni diskurs uvijek je ili metaforičan ili metonimičan (White 1973 i 1978). Još dalje idu poststrukturalisti koji u svom jezičnom, odnosno lingvističkom „obratu” slijede Derridinu tezu da, u krajnjim konzekvencama, jezik i nema referencija izvan samog sebe, što posebno prihvaćaju Iggers, Jenkins i Munslow. Tako se temporalnost (dekonstrukcijskog) povijesnog i narativnog diskursa općenito ostvaruje kroz protjecanje (primanje i prilagodbu) jezične strukture. U tom slučaju temporalnost više nije vezana uz rekonstrukciju događaja,

² O ovim problemima kao okvirima za disciplinu pisao sam u poglavlju „Povijest, povijesnost, histori(c)izam, pri/povijest, novi historicizam”, objavljenom u knjizi *Naracija nacije. Problemi (književne) pri/povijesti* (str. 57–138, Split, Književni krug).

nego se veže uz konstrukciju jezičnog univerzuma. Ta ideja prenosi se na paradigmatičke obrasce, odnosno na način(e) pristupa problemu koji humanističkim disciplinama pokušava (pri)dati znanstvenu ovjerljivost i verifikacijski motiviranu metodološku upisanost.

Ovdje, u rekonstrukcijskom modelu ispisivanja narativnog obrasca, o tim modalitetima govorimo u kontekstu u kojem ih je na humanističke discipline (znanosti?) pokušao aplicirati Thomas Kuhn (usp. Stamač 1998 i Solar 2014: 77; v. i Munslow 2006: 40 i 61–63). Ideja ovako zamišljena koncepta paradigme istovremeno je temporalna/privremena i sistemska. Ona se, s jedne strane, odnosi na probleme usko vezane uz koncept protoka vremena ali se isto tako, istovremeno, aplicira na pitanja/problemska područja usustavljivanja odnosa koji je čine cjelovitom. Tu govorimo o sistemima, a jedan od kompleksnih i potencijalno zaokruženih je i povijest književnosti kao zamisao cjelovitosti jedne od triju disciplina znanosti o književnosti. Tako zamišljena konsolidacija struke, dakle, veže se uz sistemska pitanja. To će biti dosta važno u dekodiranju/interpretaciji razlika između triju koncepata bavljenja idejom nacionalne (ovdje hrvatske) povijesti književnosti i paradigmatičkih odnosa uspostavljenih u ograničenom vremenu; devetnaestom stoljeću (kod Brešića), u „suvremenosti” (u koju nas „uvodi” Bagić) ili (u) uspostavljanju „prava na značenje” u novohistoricističkom prostoru „odnošenja” prema prošlosti kao izvlaštenom konceptu izvedenom kroz pismo (na što nas navodi Rafolt).³ U kontekstu aplikacije ideje „prevladavajuće paradigme” govorimo zapravo o „dopustivom” načinu razmišljanja o određenom problemu ili problemskom sklopu koji prevladava(ju) u određenom metodološkim dogovorom obuhvatljivom i vremenski (hegemonijskim odnosima uspostavljenim unutar discipline) uokvirenom razdoblju dominacije u nekom osmišljenom području ljudskih aktivnosti. U takvom okruženju razvija se dominirajući, diskurzivnim ograničenjima uokvireni i „sugerirani”, „ispravni” način razmišljanja o

³ Rafoltova knjiga nije povijest književnosti u užem smislu riječi. Ali ona se podjednako bavi problematizacijom žanra (pisanja i tumačenja kroz filološki pristup) i samom poviješću književnosti gdje se teorijske postavke propituju kroz praksu čitanja (renesanse, Krleže, suvremenosti i rubnih žanrova ispisivanih od renesanse do dvadesetog stoljeća). Utoliko narativno koje tamo nalazimo izgleda zanimljivo u kontekstu ispisivanja pri/povijesti drugih dvaju knjiga kojima se ovdje bavimo. U ostvarivanju svojevrsnog „dis/kontinuiteta”, odnosno pomaka od naslanjanja na tradiciju ispisivanja književne povijesti, uz Bagićevu i Brešićevu knjigu koje djeluju praktički, ova knjiga ima važnu ulogu na teorijskoj razini promišljanja odnosa prema tradiciji (književne pri/povijesti).

određenim ključnim pitanjima struke i metode, odnosno o načinima razmišljanja o kompleksnoj mreži problema te o sistemu u kojem se oni pojavljuju. Isto vrijedi i za pitanja „razvoja” discipline. U humanističkim disciplinama središnji je problem vezan upravo uz dileme koje se nameću povodom postavljanja pitanja „razvoja” i nesigurnost oko modaliteta razumijevanja vremena kao markiranog okvira za razrješenja interpretacijske napetosti. Jer za razliku od prirodnih disciplina (znanosti) čiji se rezultati ovjeravaju, u humanistici se oni interpretiraju (Popper 1972). Osim toga, kad govorimo o književnosti, interpretiraju se povijesno determinirana očitovanja o „zrcaljenju ljudske sudbine” (Solar 2014: 78) koja se iskazuje kao reprezentacija „cjelovitog iskustva razumijevanja povijesne stvarnosti”. To se povijesno iskustvo pojavljuje kroz određenu historijski uokvirenu perspektivu. Ona se u filologiji determinira(la) kao perspektivizam a u novom historicizmu kao diskurzivna zadanost. Glavni problem koji otvara takav oblik ideološki uvjetovane rasprave vraća nas natrag na početno pitanje. To je pitanje prošlosti kao događajnosti i njezine sistematizacije iz perspektive te događajnosti i iz gledišta koje tu događajnost perspektivizira iz određenog uvjetovanog motrišta (Jackson piše o fenomenu koji eng. naziva *displaced environment*). Ovdje se treba vratiti pitanjima paradigmatiskih odnosa, kako onih koji zadaju „uvjetovano motrište” i dominirajuću hegemoniju struke, tako i onih koji uvjetuju načine promatranja i tumačenja promjena sistemskih konstanti, u obliku određivanja disciplina, formi ili modaliteta izmjene načina promišljanja ključnih prijelomnica. Tako na primjer u prvom slučaju određujemo što u određenom paradigmatiskom uokvirivanju predstavlja ključ za svojevrsnu preinterpretaciju odnosa između dijelova sustava (kod Brešića žanrovska podjela, kod Bagića multimodalnost sustava). U drugom slučaju to je činjenica da kod sva tri autora kojima se bavimo postoji svijest o svojevrsnoj „dotrajalosti” dosadašnjih načina gledanja na problem, odnosno naracije problema, te da se traže, pa čak i pronalaze nove silnice (i rješenja).

Paradigmatiski okvir primjenjuje se dakle kao podrazumijevani način bavljenja određenim pitanjima. Ta su pitanja hegemonizirana izvanjskim pritiskom i stiješnjena zadanošću unutar struke te se moguće kontrahegemonijsko pozicioniranje ostvaruje, na ovoj razini, tek kroz otvaranje određenih problemskih pitanja vezanih uz nastavljanje na tradiciju i moduse diskontinuiteta, odnosno pisanja „usuprot” tradicionalnim shematima. Taj izvana „načinjeni” okvir podrazumijeva određeni način razumijevanja i razmišljanja o problemima koje uokviruju teorijski i povijesno uvjetovani

način gledanja kako na predmet proučavanja, tako i na njegovu prirodu i funkciju u zajednici. Uslijed takvog „načinjanja” čvrsto zadanih i „okamenjenih” pozicija koje izgledaju sve vidljivije, kontra-hegemonijski usmjerena pitanja pričinja(va)ju se diskurzivno povezana a onda, postepeno, i sama postaju zaokruženi diskursi. To se u umjetnosti događa kroz *eagletonovski* shvaćenu „ideju kulture” ali je prisutno i u humanistici kao interpretacijskoj praksi, posebno u filološkim analizama. U tom se smislu pitanja paradigmatičkih stanja i uvjeta promjena mogu primjenjivati i na humanistička područja, odnosno učenje (učenjaštvo?) koje se u njima upisuje kao interpretacija (egzegeza – pravo na tumačenje), ostvar(iva)eno nasuprot znanstveno zamišljenoj verifikaciji društvenih i prirodnih (znanstvenih) disciplina. Tako se i unutar učenja (učenosti) humanistike (eng. *scholarship*) uvodi određena disciplina koja interpretacijskom postupku ne omogućuje samo postizanje konsenzusa već i ideološku zavisnost o diskurzivnoj zadanoosti. To je horizontalna uvjetovanost odnosima koji su nametnuti i zadani kao predmnijevani parametri struke (određenog područja učenja), odnosno (znanstveno?) falsficiranog pristupa čija se moguća (zamišljena) ovjerljivost temelji upravo na mogućnosti da određena paradigma postane redundantna te da je, na širem području društveno-kulturalnih odnosa, zamijeni drugi prevladavajući/zadani način promišljanja društvenih odnosa, kulturalnih okvira unutar kojih se ostvaruju pregovori o modusima otprirođenja (eng. *denaturalization*)⁴ i dogovora unutar interpretacijske zajednice (i njene prevladavajuće ideje vezane uz modalitete „ostvarivanja značenja” u određenom diskursu). Drugi aspekt paradigmatičkog uspostavljanja odnosa unutar struke odnosi se na koncepte koji nadilaze neko paradigmatički nametnuto (dogovoreno) stanje i modificiraju se kroz različite dijakronijski položene odnose unutar discipline, namećući se praksom izvođenja kao autoritet ponovljivog. Ovdje se iz područja konstantivnog prelazi na sklizak teren izvedbe. Ako govorimo o povijesti književnosti kao načinu promatranja određenog jasno konotiranog područja učenosti, taj je način gledanja (disciplina) kroz više paradigmatički uvjetovanih promjena prevladavajućih odnosa (u realizmu, modernizmu i visokom modernizmu) obično u mnogome bio uvjetovan čvrsto zadanim društvenim konotatorima koji su nadilazili društveni dogovor i slijedili jasno zadanu hegemoniju struke (njene politike i prava na tumačenje).

⁴ Ako se naturalizacija u teorijskoj literaturi prevodi kao prilagodba, onda bismo ovdje mogli koristiti i radno zamišljeni termin *otprilagođavanje.

Povijest bavljenja ovim problemom uveliko je tako od romantizma do modernizma bila obilježena naglašeno muškom rodno perspektivom, bila je, dijakronijski gledano, *diltheyevski* i vremensko-klasifikacijski – tradicionalno historicistički položena, a fenomenološki promatrano bila je organizirana shematski i narativno/pripovijedno, uglavnom kroz upisivanje kolektivnog jastva u pregledno organizirani prostor „odvijanja pri/povijesti” i ideju vremenskog kontinuiteta. U lokalnim južnoslavenskim praksama čitanja (kao pisanja) neke od ovih pretpostavki su naglašene možda i više nego u pojedinim „velikim kulturama”. To je uvjetovano koliko oslanjanjem na uzore iz uglavnom germanske akademske prakse toliko i potrebom da se, unutar granica „male kulture” u prostoru bez vlastitog teritorija upisuje kako teritorijalnost (image prostora) tako i kontinuitet (mitologem državnosti). U tom smislu knjige o kojima će se raspravljati kasnije predstavljaju svojevrsni odmak od kontinuiteta, odnosno tradicije čitanja.

Naravno, ovo je simplifikacija koja je u mnogome uvjetovala okvire konsolidacije struke unutar filološke discipline, ostajući relativno duži period vremena pod dosta snažnim utjecajem jezično-interpretacijskih politika njemačkih mladogramatičara i psihološko-socijalnih motivacija francuskih pozitivista. Ta hibridno konstruirana tradicija svojevrsne post-romantičarske filologije te neizravnih utjecaja pozitivističkog prepletanja rase, sredine i trenutka uvjetovala je još jedan, drugačije položeni model razumijevanja koncepta paradigme u okvirima tradicije struke. To je paradigmatiski prihvaćen vertikalni koncept po kojem se književno djelo ne može pojaviti drugačije nego kao djelo određenog nacionalnog korpusa, to jest nacionalne književnosti u čiji se niz uklapa „razvojno” i „društveno uvjetovano”. Za razliku od koncepta prevladavajućeg (dominirajućeg) načina razmišljanja u određenoj sinkroniji kao paradigmatiskog modela utemeljenog kroz ideje razvrstavanja i klasifikacije odnosa unutar discipline, ovakva dijakronijski protežna paradigmatiska os posjeduje drugačije stipulirani model razumijevanja verifikacije unutar struke. U tako zamišljenoj disciplini struke kroz različite diskurzivne zadanost protežu se određene konstante koje nadilaze uokvirenost „prevladavajućih načina razmišljanja” i filološko-egezegetičkih obrazaca. S jedne strane, dakle, javlja se kontinuitet nazvan „nacionalnim kanonom” ili „poviješću nacionalne književnosti”. S druge pak strane postoje vremenski determinirani sustavno pregledni poretci koji uokviruju načine postavljanja i razrješavanja pitanja i problema, prije svega na razini rasprave o modalitetima tumačenja a onda i o poretku

discipline (i u disciplini). Oni stvaraju privid znanstvenosti kroz mogućnost postizanja konsenzusa i predmnijevaju opstojnost (povijesnost) discipline.

U ovom drugom aspektu objedinjavanja istraživačkih potencijala i načina promatranja predmeta istraživanja, svojevrsni preokret nastupa u vrijeme prvih zaokruženih formalističkih teorija dvadesetog stoljeća. Problem je međutim i dalje ostao otvoren i to zbog toga što takozvana praksa teorije nije imala adekvatan odjek u pisanju književno-povijesnih (pri)povijesti koje ispisuju/ispituju nacionalne narative. Unatoč činjenici da su teorijska istraživanja formalista (Tinjanov na primjer) već davno pokazala da pitanje razvoja (odnosno evolucije) književnih rodova i vrsta nije moguće uokviriti nacionalnim okvirom, pitanja komparatistike ostala su biti promatrana odvojeno od ispis(ivanj)a nacionalnih književnih historiografija. Problemi kanona predmnijevani u njima kao mogućnosti da se određeni dosezi nacionalnog kurpusa uspoređuju s imagemom „i d e a l n o g p o r e t k a”, takvog koji čini *arnoldovski* zamišljen popis „velikih” i „uzornih” tekstova, nisu razrješavani pomnim čitanjem već uglavnom „krupnim potezima”.⁵ Taj odnos između međunarodnog imagama kanona i nacionalnog niza problem je koji nije razriješen do danas, premda su na njega ukazivali još ruski formalisti i, neizravno, novi kritičari iz engleskog kruga okupljeni oko uspostave „engleskog kao akademski zadanog predmeta” (usp. Eagleton 1987: 29–30). Tu podsjećam na Solarovo spominjanje Jurijsa Tinjanova. Da bi se formalizirala navedena razlika između događaja i opisa događaja, trebalo je jasno definirati razliku između događaja koji se u književnosti opisuju i načina na koji se to čini. Tako promatrano, povijest književnosti ili ne pripada području književnosti, jer se bavi događajnim kompleksima u povijesti – pa je dijelom povijesti; ili ne pripada povijesti – jer se bavi formalno-žanrovskim aspektom problema. To je problem kojeg je bilo teško sustavno razriješiti. Opisujući razliku koju je između dviju razina uspostavio Tinjanov, Solar nas podsjeća na njegove ideje *g e n e z e* – odnosno uvjetovanje i isprepletenost književnosti s društvenom razinom, i *evolucije* – odnosno svijest o vlastitoj povijesti književnosti, ponajviše na razini formalno-žanrovskih karakteristika i razvoja onih elemenata koji nadilaze društvenu upisanost i tiču se samog predmeta, dakle njezine auto-

⁵ O ovome vrlo detaljno i s dosta informacija koje mogu pomoći čitateljima kojima književna historija engleskog govornog područja nije bliska piše Terry Eagleton u knjizi *Literary Theory*. Ona je prevedena na hrvatski pod naslovom *Književna teorija*, Zagreb 1987, prev. Mia Pervan Plavec.

nomne djelatnosti. Taj razvoj odvija se u okviru dijakronijski zamišljena niza (romantičarski zamišljene ideje vremenski položene paradigme), što znači unutar ograničenja koje je u romantizmu zadano kao faktor omeđenja, onaj o kome piše Vinko Brešić u prvim rečenicama uvoda u svoju povijest književnosti kad govori o „zamišljaju nacije” pro/izvedenom kroz „revolucije romantizma” (Brešić 2015: 7). Ali takvo zamišljanje nije usmjereno na ideju književnosti kao autonomne djelatnosti, onako kako je to želio Tinjanov i kako je, u pragmatičnom, fenomenološko-interpretacijskom i filološki ovjerljivom tonu, smatrao poželjnim Erich Auerbach stvarajući, tijekom 1940-ih, svoj koncept komparatističke filologije i na njoj utemeljene povijesti (književnosti; i to zapadno europske).

Čitajući komparatistički, interpretatori, uglavnom filolozi, uporište većinom pronalaze u nekoj nacionalnoj književnosti stavljajući je u kontekst šire zamišljena kruga. Auerbach, međutim, to čini vežući se uz ideju „zapadnog kanona”. Zato pokušava nadići paradigmatSKU zadanost dijakronijskog slijeda nacionalne književnosti i sistem književnosti zapadnog kruga vidi kao nedjeljivu cjelinu. Ako je književnost, kako tvrdi Auerbach (1949), bilježenje načina našeg postojanja u svijetu onda je naš zadatak da osvijetlimo naše mjesto i ulogu u zapadnoj civilizaciji „prije nego ona prestane postojati”. Književnost, a onda i njezina povijest, s jedne su strane način uspostavljanja dijaloga s prošlošću, što je rezultat historicističke tradicije i uloga koju tekstu daje modus modernističkog čitanja. S druge pak strane, u proučavanju djela iz povijesti književnosti prisutna je i psihologističko-antropološka uloga čitanja, odnosno nadilaženje povijesnosti i izravno suočavanje s „krajnjim” konceptima. Zato je svako čitanje koje koristi tekstove iz povijesti književnosti (književnog niza) istovremeno vezano uz povijesno lociranje i apstraktno zamišljenu ideju humaniteta. Humanističko u povijesno lociranom tekstu nalazimo na razini uočavanja jednokratnosti, neponovljivosti i historijske obilježenosti te jednokratnosti. S druge pak strane iz književnog teksta uvijek možemo iščita(va)ti i vanvremenski, filozofsko-estetski aspekt. No zanimljivo je da Auerbach, kad 1942. godine definira ove probleme i piše o tom aspektu problematike estetskog, u isto vrijeme povijesno locira „kraj” civilizacije koja je, po njegovom uvjerenju, iznjedrila taj sustav vrijednosti i razlika. Tvrdeći da su autohtonost i zadana hijerarhija ugroženi u svojoj stabilnosti, on uzrok tome vidi u tri procesa koja se odvijaju u njegovo vrijeme a izvanjska su književnoj imanenciji (na kojoj on inzistira). Prvi je sadržan u „načetosti” zapadno europske civilizacije ratovima, re-kolonijalizacijama i polaganim

gubljenjem pozicije centra. Drugi je proces vezan uz pojavljivanje druge, veće cjeline unutar koje će stabilni kanon Zapadne Europe biti smješten a potom u nju „progutan”, bilo da se radi o anglo-američkom kompleksu nasilne „rekanonizacije” ili o novim i drugačijim silnicama, novim centrima u nastajanju. I konačno, kao treće, došlo je i do prevrednovanja kulturalnog korpusa i gubljenja središnjeg mjesta koje su književnost i njezin kanon zauzimale unutar koncepta kulture. To je pojava popularne kulture, novih medija i, u svakom slučaju, drugačijeg rasporeda snaga u hegemoniji kulturalnog totaliteta. Ti se procesi događaju na razini ideje Zapadnog kanona, onog u čiju obranu četrdesetak godina kasnije ustaje i Harold Bloom, modificirajući svoje „mladalačke dekonstrukcijske pozicije”. No privremenost i priroda promjena koje je u književnosti pred šezdesetak godina najavio Auerbach karakteristike su koje se ostvaruju u pojedin(ačn) im jezicima. One mijenjaju poziciju književnosti u nacionalnim prostorima i u odnosima prema drugim jezičnim zajednicama. O tom je važno voditi računa kad raspravljamo o pragmatičnom aspektu ovih promjena. Od vremena formalizma i Auerbachovih filološko-interpretacijskih pozicioniranja dosta se toga u sukcesiji sinkronijskih presjeka paradigmatičkih stanja promijenilo. U teoriji je formalizam (strukturalizam) zamijenila dekonstrukcija (i poststrukturalizam) a komparativni pristup je umjesto imanentnog postao izvanjski i politički. Tako poredbeni aparat više nije isključivo književni, a književnost više nije jedini, a često niti središnji predmet proučavanja. Ona je, u međuvremenu, postala „samo jedna od diskurzivnih formi” (usp. Marčetić 2015: 201–202) u kojoj se manifestiraju neki šire zamišljeni fenomeni, odnosno „prakse”. Najvažniji od njih su jezik, ideologija, rod, identitet, kontingencija, diskursivni odnosi, odnosi moći i društvene energije. I dok s jedne strane nacionalni kontekst povijesti književnosti gubi svoju ovjerljivost koju potkopava dekonstrukcijska paradigma, komparativnom kontekstu izmiče čitav prostor artikulacije. Upravo u tom kontekstu govori G. C. Spivak kad priča o „smrti discipline” i o „pobjedi globalnog engleskog” unutar takvog preraspoređivanja odnosa koji se „uspoređuju” (2003: 9). Umjesto inojezičnih književnih korpusa, prostor komparacije premješta se u odnose između različitih praksi iskazivanja i diskurzivnih strategija. Kriza komparatistike prenosi se na prostor poststanja sada marginalizirane književnosti u kojoj se stipuliraju (forsiraju) ona djela koja će biti „dopadljiva”, odnosno kontekstualno uključiva u šire zamišljeni prostor „zajedničkog” književnog upisivanja i/ili u mogućnosti transmedijalnog prilagođavanja, odnosno adaptacije „kulturalnog kapitala” u

frekventnije korištene medije (usp. Hutcheon 2006: 91–92). Kriza „unutrašnjeg” pristupa razrješava se prebacivanjem interesa na „izvanjske” odnose. Istovremeno, krizno stanje samog promišljanja problema, koje je još ruski formalizam navijestio na razini uspostavljanja ovjerljivih sinkronijskih presjeka i „dogovorljivih” terminoloških upisanosti a filološka interpretacija na razini dogovora oko krize filologije i humanistike općenito (znači dekodiranja značenja i smisla), ostalo je jednako prisutno u tradicionalnom odvoju proučavanja teorijskih sistema (poetike i politike teksta) i nacionalnih korpusa (književne pri/povijesti).

Iz svega navedenog vidljivo je da se danas filolozi, povjesničari književnosti i komparatisti, susreću sa sličnim problemskim pitanjima kao što je to bio slučaj i pred stotinjak godina, u doba „borbe” između pozitivističke i formalističke paradigme. Ovoga puta taj se „sukob” odvija na planu odnosa između tradicionalnih (imanentnih) i poststrukturalističkih (predmetu proučavanja izvanjskih) elemenata koji čine ukupnost diskurzivnih odnosa u disciplini. Osim toga, napetost se proizvodi i između onih učenjaka i stručnjaka koji uvažavaju nove medije kao književnim tekstovima ravnopravne narativne i lirske uratke (pa i diskurzivne okvire), bilo da je riječ o popularnoj glazbi, filmu ili interaktivnim sadržajima (na primjer kompjutorskim „igr/ic/ama” kao novom području interaktivnog narativnog). Napetost koja se proizvodi u struci i odnosu hegemonije sustava prema struci vezana je i uz ne-pragmatičnost, ne-uključivost struke u sistem proizvodnje („opće”) koristi/dobiti. Jer, „tržište je odjednom progutalo vrijednosti na kojima je sustav sedam slobodnih umijeća oduvijek počivao” (Rafolt 2017: 7). Umjesto prostora kritičkog mišljenja i obrazovanja intelektualaca, sveučilište je postalo svojevrсни proizvođač „korisnih članova zajednice”. Riječ kriza odnosi se kako na „odbačeni predmet” općenito, kako Rafolt ironično definira stanje stvari u filologiji (i humanistici općenito) tako i na činjenicu da je humanistika izuzeta iz „općeg obrazovanja” na sveučilištu. To se naravno odnosi i na partikularne discipline koje čine ukupnost predmeta našeg bavljenja književnošću. Kod komparatistike došlo je do svojevrsnog „udaljavanja” od studija književnosti, posebice od *auerbahovski* shvaćena unutarnjeg pristupa i zamjene koja preferira komparativno proučavanje diskurzivnih formi (a ne književnih činjenica i društvenih datosti koje proizilaze iz njih). Kod filološkog pristupa koji inzistira na opisu događanja iz prošlosti (dakle na historičnosti) došlo je pak do pozicije u kojoj nekada privilegirano pravo na proizvodnju značenja (pravo na tumačenje) postaje samo jednim od

(jednako ne/važnih) glasova u kakofoniji falsifikacije smisl(ov)a, odnosno privida zna(č)e nja.

Iz svega navedenog razvidno je da su problemi s poviješću književnosti jednako aktualni i danas, odnosno da je situacija ostala slična onoj kakva je bila prevladavajuća u vrijeme njihove artikualacije. To se može jasno vidjeti bez obzira od kojeg od tri načina uspostave „paradigmatski” relevantnog načina razmišljanja i pripadajuće mu akademske (i ideološke) hegemonije polazimo kad pišemo, čitamo ili tumačimo tekstove koji se smatraju povijesno književnim (dislociranim, spomeničkim i umjetničkim/a/). U tom kontekstu, prilazeći tekstu, najprije govorimo o problemima kontinuiteta odnosa događajnosti i njezina opisa utemeljenog na filologiji kao konzervativnoj i stabilnoj disciplini (praksi kontinuiteta tumačenja tekstova). Drugo je polazište, odnosno žarište promatranja, vezano uz nikad dovršenu raspravu o problemima formalističkih dvojbi upis(iv)anih na prostoru između književne evolucije (genealogije sistema) i društveno-književne geneze, odnosno ucijepljenosti književnosti u društvene odnose (i obrnuto). I konačno, tu je pitanje koje se danas sve više veže uz problem konsolidacije svojevrsne internacionalne „književne republike”, odnosno „svjetske filologije” (Auerbach 2009: 114–115). To je koncept vezan uz uvažavanje prakse novije filološko-interpretacijske prakse koja svojevrsno ishodište ima u gore navedenim Aurebachovim tezama (usp. Marčetić 2015: 178–181). Ta „književna republika”, onako kako je na razmeđu sociološkog (ne-čitalačkog) i analitičkog (interpretacijsko-selektivnog) pristupa razumije Pascale Casanova, ispisuje se kao redukcijaska mogućnost, svojevrsni književni kompromis koji Auerbachov koncept „Zapada” prevodi u novi model takozvanog globalističkog uvida. U tom se kontekstu imanentni pristup zamjenjuje „prepisivanjem prepisivanja”, odnosno polu-informiranošću-iz-druge-ruke o sustavu razlika na području (gotovo beskrajne) književne produkcije. „Znanje o predmetu” uglavnom se prenosi iz sekundarne literature a umjesto čitanja izvor znanja je prepisivanje gotovih formula (o ne/pročitanim djelima).

U tako posloženoj hegemoniji struke, kako onda danas pisati (nacionalnu) povijest književnosti (kao što to želi/radi Brešić), uvid u suvremeno „stanje stvari” (kao Bagić) ili studiju o mogućnostima i prostoru koji je ostao „na raspolaganju” filologiji u realizaciji svog davno stečenog prava na tumačenje (kao Rafolt)? I je li u tom kontekstu put od imanentnog pristupa sistemu razlika (i parcijalnom izboru iz njega) prema izboru izvanjskog pristupa kao određenog „poželjnog” načina čitanja (postkolonijalnog, femi-

nističkog, uglavnom uvijek ispolitiziranog i ideološki osviještenog) nužno negativna pojava? Jer određene napetosti u književnom polju uvijek su bile prisutne, bez obzira o kojoj od gore navedenih praksi (diskurzivnih formi) govorili. Uvijek su se naime u književnosti i u pisanju o književnosti „manifestirali neki opći fenomeni”. Oni su kroz prevladavajuće i nametnute narative bili sredstvom manipulacije u proizvodnji ideje nacije i kulturne tradicije. Tako su pitanja jezika, ideologije, roda i identiteta upisivana u kontinuitet naracije kojom se ispisuje pri/povijest. Jezične kontingencije uglavnom su bivale marginalizirane na račun „konstanti” koje krupnim potezima ispisuju povijesnost nacije i hegemonijski zadane (političke, kulturološke i ideologemski nametnute) okvire iskazivanja. O redukcijama „lektire” da i ne govorimo. To se odvijalo kroz ponavljanje mitologemskog sloja, a ideologijske obilježnosti su se upisivale kao priče o događajima (dakle kao strukturalno uslojeno pitanje). S druge pak stanje problematika rodnosti kao legitimnog gledišta bila je u odnosu na drugi spol marginalizirana a prostor za kontra-hegemonijsku praksu minimaliziran. To zapravo znači da je i problem identiteta u svom bitnom aspektu bio shematski tretiran pa onda i „prepisivački” (redukcijski) upisivan.

Drugim riječima, moguće je zaključiti kako je u tom kompleksnom sustavu odnosa kojim su okarakterizirane navedene „diskurzivne forme”, nacionalna pri/povijest književnosti u mnogim aspektima artikulacije svog načina iskazivanja bila ne-dijaloška (obilježena rodno, ideološki, centristički i uz nepostojanje svijesti o kontingenciji jezika) i formulaično shematizirana (govorila je u formulama, uz upotrebu okamenjenih jezičnih i vrijednosno obilježenih ponavljajućih sintagmi). O pitanjima vezanim uz probleme jezika discipline od Jagića i Vodnika do Kombola i Ježića govoreno je drugdje (Škvorc 2017). Iz suvremene perspektive gledano, to je kontekst kakvog se u struci može pratiti do Frangešove povijesti književnosti, ali funkcionira i dalje (Dubravko Jelčić, noviji, odnosno kasniji radovi Slobodana P. Novaka, veći dio opusa Miroslava Šicela, na primjer). Premda uokvireni takvim kontekstom, već sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća počinju se javljati drugačije knjige i tekstovi. Oni tradiciju naracije nacije preoblikuju u pre/govor(e) o sistemu i njegovoj „propusnosti” (Milanja), o povijesti (povijesnosti) žanra (Nemec, Milanja), o pitanjima politike tekstov(a) (Biti) ili upisivanja društvenih odnosa u revalorizaciju povijesnog (Fališevac). Naravno svi ovi autori djeluju i promišljaju tekstove kompleksnije nego što je bilo moguće obuhvatiti u formi ovog površnog opisa (priručne klasifikacije). O tome kako se ti problemi

čitaju i upisuju u njihovim opusima i u idućem naraštaju književnih historičara, od devedesetih dalje, pisao sam drugdje (usp. Škvorc 2017). Vrlo bi zanimljivo cijeli ovaj kompleks problema pogledati iz perspektive čitanja književne pri/povijesti u rodnom ključu, kod autorica od Dunje Detoni, Andreje Zlatar Violić, Helene Sablić Tomić, Renate Jambrešić Kirin do danas.⁶

2. Tri suvremena načina ispisivanja poetika/politika „malih razlika”

Kako onda pisati povijest književnosti, narativne „discipline” koja istovremeno treba govoriti o evoluciji (ili regresiji) vlastitih procedura i o genezi odnosa koje je, s jedne strane, uspostavila s društvenim smjernicama i „energijama”, a koji su, s druge strane, uvjetovali njezin prostor djelovanja i utjecali na prakse su-djelovanja u vlasti (poretku moći), odnosno diskursu kontra-hegemonijskih procedura? U knjizi *Naracija nacije: problemi (književne) pri/povijesti* pokušao sam dati pregled kako je taj kompleksan odnos, kroz praksu pisanja, uspostavljan i građen u devetnaestostoljetnim i dvadesetostoljetnim hrvatskim književno-povijesnim tekstovima. Kontinuitet pisanja (književne) povijesti kao narativne forme, zapisao sam tamo, možemo pratiti od Jagića i Vodnika, preko Kombola i Barca do Ježića, Pavletića, Jelčića, Novaka i Šicela, da nabrojim samo imena nekih važnih „sintetičara”. Riječ je o autorima knjiga koje se bave preglednim uvidima u povijest književnosti a njihove tekstove istovremeno možemo čitati kao strukovno filološko štivo i kao tzv. *coffee table books* (eng. izraz za knjige koje se mogu listati u „trenutku”, parcijalno). S jedne strane riječ je o kompleksnom narativnom, *munslowjevski* definiranoj povijesti koja *se ne može ne ispričati*. Taj žanr svojom prirodom zahtijeva ovjeru discipline. S druge strane pojedine „narativne sekvence” mogu pak biti čitane kao samodovoljne „priče”. U prvom slučaju to je pričanje prošlosti (dakle istovremeno ne-prava povijest koja se svojim meta-slojem samoosvješćuje) a u drugom „isječak” koji se može upisivati kao priča i kao problematizacija priče, odnosno „primjer”, što će reći opis pri/povijesti kao žanrovski modalitet upisivanja. Umreženost „malih priča” kroz nizanje indikatora impliciranog prisustva „velikih”, stereotipiziranih i sugestivno intoniranih pozicioniranja tim tradicionalnim tekstovima daje na zanimljivosti (pričanja priče) i autoritetu (pozicija i/ili uporaba moći da se iz/vrši kanoniziranje, odnosno

⁶ Zbog ograničenosti prostora, ovo poglavlje će biti predstavljeno u posebnom poglavlju u drugoj knjizi *Naracije nacije*.

da se određeni hegemonijski odnosi ovjere ili preoblikuju u drugačije rasporedene „odnose snaga”). Ono međutim, što prevladava u ovakvom kompleksnom diskursu jest neprekidno prožimanje imagama nacije kroz naraciju koja u korpus/kanon nacije upisuje njezinu elitu. Elita (književnici, kao protagonisti književne pri/povijesti) oblikuje književnu naciju a nacija se nameće kao presjecište zajedničkih težnji pro/izvedenih kroz književno oblikovanje upravo te nacije.

Naravno, ovakav opis tradicije pisanja književnih povijesti simplificiran je i (također) stereotipiziran iz pozicije prakse dekonstrukcije „čvrstih modeliranja” tradicije kao uvezanog kontinuiteta. U praksi pisanja, međutim, odvija se čitav niz aproprijacija i modifikacija opisanih stereotipiziranih praksi mišljenja (i govora). To se zbiva uokvireno iz različitih interpretacijskih pozicija i uz različitu „zasićenost” tih interpretacijsko-narativnih postupaka znanstvenim procedurama, terminologijom i pristupima. Uz to, treba spomenuti i ideološki zasićene „kutove” gledanja i modalitete stipuliranja određenih mitologemski i hegemonijski uokviranih upisanih interesa koji se, baš kao i narativno samo, počinju kroz analitičke prakse čitanja dekonstruirati i raskrinkavati a što traje već skoro pola stoljeća. Riječ je o svojevrsnom „okretanju leđa stereotipima tradicije”, ali istovremenu i kontinuitetu koji tu tradiciju revalorizira. Upravo otuda i termin diskontinuitet. Zanimljivo je da upravo u Bagićevoj knjizi, u poglavlju koje se bavi „sedamdesetima” možemo, kroz svojevrsni povijesno-komparativni narativ usredotočen na svjetonazorske prakse i političko-poetičke taktike, vidjeti kako je to u praksi tada izgledalo. S jedne strane književni povjesničari koji su vezani uz sveučilište na tragu filološko-narativne tradicije, kako *croceanskog* tako i *ingarenovskog* tipa ideološko-estetskih uvjerenja, uvode u povijesno-književnu analizu elemente strukturalnih postupaka, probleme fenomenoloških uokvirivanja i propitivanje jezičnih praksi post-saussureovskog modeliranja sistema (književnosti; kako kao nacionalnog tako i kao „zapadnog” fenomena). Bagić to prikazuje koristeći se primjerima koji potkrepljuju njegov konstantivni narativ, odnosno kroz kratku preglednu analizu priloga iz *Foruma* i *Pitanja*. Upravo u *Forumu* objavljuju (i prostor angažirane, političke teorije [kako poststrukturalističke tako i postmarksističke] izbjegavaju „strukturalisti”, poput Frangeša, Stamaća ili Kravara).⁷ No osim ovih tendencija dolazi i do tendencije upisivanja

⁷ To su autori koje kao primjere određene prakse odnošenja prema mediju posredovanja navodi Bagić (2015: 19), iako je mogao spomenuti i neka druga imena.

suvremenih zbivanja iz globalnog stanja struke u nacionalni humanistički korpus. To su ona zbivanja i procedure koji su prostor komparatistike iz poprišta „unutarnjih” (književnih) sukoba i kontrastiranja „unutarnje poetike razlika/sličnosti” pretvorili u prostor „igre” različitih diskurzivnih praksi. U tom smislu navode se primjeri iz prvog perioda izlaženja *Pitanja* i autori poput Branimira Bošnjaka i posebice Darka Kolibaša. U većini sintetskih pristupa iz tog vremena (Pavletićevoj *Panorami* iz 1965, na primjer, Vaupotićevom *Pregledu* „suvremene književnosti” iz 1966. ili nešto kasnije Frangešovoj „velikoj sintezi” cjelokupne hrvatske književnosti; *Povijest hrvatske književnosti*, 1987) preglednost i protočnost „priče” (pri/povijesti) uvijek u praksi sintetičkog pristupa ima prednost nad prijenosom i kritičkim promišljanjem/valoriziranjem već „obrađenih” autorskih opusa, stilskim prikazima, odnosno analizama ili pregledima određene paradigmatički „čvrsto obilježene” sinkronijske situacije. To su radnje koje za povjesničare-sintetičare i re/konstruktore povijesnih upisa ispituju (predlažu?) generički aspekt i aktualizaciju, odnosno Tinjanovljevim riječima rečeno, istražuju različite aspekte književne evolucije, bilo u nacionalnom nizu (dijakronijski) ili u komparativnom aspektu unutar određenog paradigmatički nametnutog stanja. Problem u prijenosu i nepreuzimanju ovakvih gotovih koncepata, koliko prirodom sintetičkog jezika upisivanja procesa/stanja tradicionalizacije privremenih praksi iskazivanja, toliko je uvjetovan i sviješću o sličnoj prirodi privremenosti kritičkih i interpretacijskih jezika.⁸ Istovremeno, zanimljivo je da se obično prenose, prilagođeno vlastitom interpretacijskom pozicioniranju (intenciji) i hegemonijskoj upisanosti u mrežu odnosa unutar akademije i politike (struke i politički-kulturalno zadana diskursa), opisi društvenih modela uvjetovanosti. To je ono što je Tinjanov nazvao genezom, mrežom odnosa između književne ekskluzivnosti i njezine društvene uvjetovanosti (funkcije). Te odnose se u tom prenošenju/pripovijedanju tretira kao gotove, zatvorene narative. Pregovori oko tih prijenosa između različitih povijesno konstruiranih narativa koji se prenose iz „malih” u „velike” diskurzivne prakse zapisivanja i re/konstruiranja prošlosti kao povijesti (usustavljivanja događaja u koherentni i konzistentni narativni žanr) ne vode se na razini dogovora oko različitih mogućnosti transformacija analitičkih diskursa u sintetičke

⁸ Ovo je pragmatičarski kocept koji zagovara Richard Rorty (1989) kad inzistira na privremenosti ne samo jezičnih praksi is/kazivanja fiktivnih svijetova već i na privremenosti (metajezika) njihove konceptualizacije.

cjeline. Oni se vode između hegemonijski postavljenog, paradigmatički dogovorenog niza, čija privremenost se nameće kao konstanta, i kontra-hegemonijskih praksi koje „nastupaju” iz različitih, često međusobno ideološki i/ili metodološki, suprotstavljenih perspektiva. One mogu biti „teorijski i metodološki osviještene” (kao kod Brešića) ili ispisane na temelju vlastitih analitičkih zahvata koji se u postupku pisanja/čitanja „materijala” kao zamišljenog niza umrežavaju u koherentnu pri/povijest (književnosti, kulture i diskurzivnih zadanosti nametnutih tim praksama očitovanja u svijetu i/ili djelu) što dobro iz-vodi Bagić. No vratimo se sedamdesetima. Te stipulacije hegemonijski zadanih odnosa i kontra-hegemonijska „potkopavanja” lokalno verificiranih „priča” bile su ispisivane iz akademski ovjerljive perspektive (*Forum*, ali i *Umjetnost riječi*) i iz praksi u nastajanju, odnosno poststrukturalističko-političke dekonstrukcijske pozicije (*Pitanja*, kasnije *Quorum* i dr.).⁹ One su bile proizvođene i kao „organizirane prakse” kolektivnih nastojanja, kao što je to od osamdesetih godina prošlog stoljeća nadalje već spomenuta svjesnost druge, rodne perspektive sa svim posljedicama koje takav model interpretacijske prakse ima na sustav, njegovu revalorizaciju i re-hegemonizacijske prakse novoupisa. No drugost se, također, može očitovati i na razini odnosa takozvane visoke i popularne kulture, kao nacionalno marginalizirana neprihvaćenost, kao što je to bilo pitanje supkultura ili, na primjer, pitanje periferijâ u odnosu na imagem nekog centra. Uvođenje ovih problema u raspravu predstavlja važan element re-pozicioniranja kanona kod Bagića pa onda i pitanja kontinuiteta u odnosu na tradiciju pisanja povijesti književnosti. Postoji i uspostavljanje razlike (drugosti?) između prakse promatranja,

⁹ Već u „osamdesetima”, izvan konzervativnog polja sintetičkih „pregleda” doduše, dolazi do svojevrstnog sinkretističkog razumijevanja znanstvenog polja tako da neki mladi „akademski” autori objavljuju u kontra-hegemonijski impostiranim časopisima (Bagić i Petković u *Quorumu*, na primjer, a onda Biti, Duda i drugi). Za izravno ostvarivanje „sinteza” dužih književnih perioda koji su svjesni vlastitih procedura re-tradicionalizacije i pružaju im meta-jezični (svojevrsni de-tradicionalizacijski) otpor kroz jezike vlastitih privremenosti (Brešić na razini uvida u 19. stoljeće) ili Bagić kroz image „suvremenosti” pa onda i Rafolt, kroz problematiziranje same „ideje filologije kao prakse čitanja/pisanja koja nadilazi ideju struke” ili discipline), bilo je potrebno (do)čekati drugo desetljeće dvadesetog stoljeća. Naravno, čitav je niz monografija koje nastupaju drugačije i problematiziraju razne probleme o kojima je ovdje riječ prije navedenih knjiga (Protrka Štimec, na primjer), ali ovdje govorimo o tipu priručnika koji se naziva poviješću književnosti (a ne pojedinog žanra) i ima ulogu koja nadilazi uokvirenost strukom (Bagić i Brešić u odnosu prema ne-profesionalnom čitatelju; Rafolt prema drugim disciplinama).

to jest između konotativno zamišljena pristupa opisa/propisa (mogućeg dociranja?) i performativne uključenosti u projekt uspostavljanja razlike. Na ovom zadnjem inzistira Rafolt (2017) a pitanje kulturne raslojenosti, svatko u „svom” stoljeću proučavaju Brešić i Bagić.

3. Nešto o „tri primjera” uspostavljanja malih razlika

U analitičkom dijelu ovog rada poći ću od knjige Krešimira Bagića koja nosi naslov *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970.–2010.* Riječ je o knjizi koja u uvodnim dijelu samu sebe „diskvalificira” iz područja/žanra sintetičkih (pri/povijesnih?) pregleda te sugerira preglednost i informativnost ukazujući na modele mišljenja o/u književnosti, kulturi i supkulturi koji se transformiraju i vrlo brzo mijenjaju misaone paradigme prostora u tom (obrađenom) vremenu. Ti se procesi prate u razdoblju od četiri desetljeća. Iz pragmatičnih razloga ovdje ćemo razmatrati samo jedno od četiri poglavlja/cjeline, ono koje nosi naslov „Sedamdesete. Hrvatska šutnja, praksa laži i borhesovci”. No prije toga par riječi o Bagićevom „Predgovoru”. Autorski glas već kroz prve rečenice predgovora daje do znanja da je svjestan problema žanra u kojem ispisuje svoj pregled (priču o prošlosti, događajima i tekstovima) te kaže: „Nadam se da priča koju sam (pritom) oblikovao može biti poticajna i da će ju čitatelj doživjeti kao iskaz pouzdana pripovjedača” (2016: 7). Bagić naglašava kako je tema knjige „kontekst i tekst” hrvatske književnosti te da je riječ o načelu koje je prilično uvriježeno u „našoj historiografiji i književnoj povijesti”. Imajući to u vidu, on je kroz četiri poglavlja „nastojao upozoriti na događajna, politička, kulturološka i poetička čvorišta svakog desetljeća”. Istovremeno, tih četrdeset godina književno-povijesne diskurzivne prepletenosti (ispričana) konteksta i teksta promotrio je sintetički, pokušavajući kao vezivno (narativno) tkivo dati, odnosno „uputiti” (na) „suglasja i paradokse koji su obilježili čitavo razdoblje”.

Autor je svjestan dvije činjenice, odnosno dva problemska područja koja su se nametnula kao okvir njegovom izlaganju, što je zapravo slučaj kod gotovo svih pri/povijesnih sintetičkih tekstova i meta-pripovjednih očitovanja njihove prirode i metodologije. Prva činjenica je ta da je riječ o opisu hegemonijskog poretka kojem je sam autor bio dijelom, dakle suvremenikom, pa da često u tom smislu progovara i (ne)pouzdana pripovjedač čiji je zadatak istovremeno biti diskurzivno neutralan (znanstveno utemeljen i objektivno interpretacijski impostiran, koliko to dopušta privremenost jezičnog i kulturalno zadanog poretka) te isto tako p/ostati u

tom diskursu/ u taj diskurs upisan. Tako istovremeno, metodološki gledano, njegova intencija jednostavno „mora” katkad dati naznake da nametnuta potreba za pouzdanošću pri/povijesti često proizvodi intencijski naboj usred kojeg dolazi do odmicanja od znanstveno utemeljene intencije „umjetno nametnutog udaljavanja od objekta” (Munslow 2006). Dobar primjer ovakvog upliva autorskog ja u povijesno objektivno (interpretacijski dogovorljivo) nalazimo kod prepletanja konteksta i teksta već u prvom poglavlju koje progovara o političkom kontekstu (hegemonijskom okviru) „sedamdesetih”. Sintetički povezujući sedamdesete i nulte, uz pokušaj (hinjenje?) postizanja privida objektivnosti takvog postupka, autor daje primjer pjesnika Mile Pešorde. Nakon navođenja njegovih stihova iz pjesme povodom smrti „druga Tita” („Svibanjska tužaljka”), dolazi do za knjigu nekarakteristične digresije iz sedamdesetih prema dvije tisućitima (nultima) te čitatelja, nakon promišljena kontekstualnog uključivanja u razdoblje kroz prezentaciju „cikličnog zaokruživanja” povijesnih apsurdâ, autorska intencija gotovo feljtonistički informira: „Slučaj je htio da isti taj pjesnik 2005. godine – kada je ganuće splasnulo – u novoj državi i u posve drukčijim političkim okolnostima predloži da se zagrebački Trg maršala Tita preimenuje u Trg Ivana Pavla II” (Bagić 2015: 17). Naravno da nije teško kod vrsnog stilista (i profesora stilistike) prepoznati nekoliko vrijednosno određenih indikatora koji iz pozicije „pouzdanosti” objektivnosti i iznošenja „činjenica” (koliko je to u pri/povijesnoj formi moguće) žarišno prelaze u poziciju intencijske zasićenosti (pa onda i nepouzdanosti, ako ne potpuno ovjerene, a onda barem potencijalne). Iskazi kao „slučaj je htio” i „kada je splasnulo ganuće” (prošlo je 35 godina, op. au.) čine mi se ironično intoniranima, što je inače nekarakteristično za ovog autora kada piše u žanrovima što su uokvireni horizontom očekivanja smještenim unutar konteksta/metajezika znanosti o književnosti. Riječ je dakle o potrebi da se progovara iz perspektive zaklonjenosti vlastitim terminološkim aparatom i „privremene pozicije” „objektivnog glasa” odnosno „pouzdana pripovjedača”. Ali samo naglašavanje tako markirane potrebe znači da je ta pozicija na izvjestan način čitavo vrijeme ugrožena, kako potrebom da se podriva pravocrtnost tijeka povijesnog (i da se ukazuje na „zaokruživanja” poput ovog spomenutog ovdje kao p r i m j e r) tako i činjenicom da u žanru o kojem je ovdje riječ nema dovoljno prostora za „istančane interpretacije” nego samo za „izdvajanje i opise bitnih pravaca razvoja” (isto: 8).

Ovaj zadnji citat otvara drugo problemsko područje. Ono je vezano uz pitanje izvanjskog jedinstva pri/povijesti. Izvanjskom impostiranju autorskog

subjekta i njegovog nastojanja da se pozicionira kako u odnosu na događaje tako i tekstove, nameće se pitanje načina na koji će se događaji i tekstovi usustaviti, odnosno učiniti pregledni(ji)m. Taj način rada (metoda) trebala bi pomiriti tenzije između mogućih pristupa vezanih uz probleme geneze i evolucije. To je pitanje prevladavanja napetosti između kontekstualno upisane povijesnosti i povijesti same književne produkcije, njezinog (mogućeg) razvoja, stagnacije ili premreživanja sa zbiljom (kontekstom) na razini mimeze strukturalnih okvira (znanstveno/sistematično utemeljena izučavanja označiteljskih praksi). Riječ je o čitanju usuprot nekad zamišljenoj koncepciji pripovijedanja o modalitetima odražavanja povijesne stvarnosti u svijetu fikcijskog „odsluka”. Bagić je u tom smislu svjestan dijagetične prirode književne prakse, ali i činjenice da se ta dijageza prepleće s uokvirujućom praksom uspostave odnosa između očekivanog i izvedenog. Drugim riječima, hegemonijski nametnuti okviri pro/izvode tekstove koji istovremeno stvaraju i odražavaju vlastito diskurzivno uokvirenje. Dobar pregled ovakvog načina razmišljanja o odnosu književnosti i konteksta nalazimo kod „primjera” uzetih da nam na interpretacijskoj razini (za koju je Bagić u uvodu rekao da je, nažalost, ne može primjenjivati u žanru pri/povijesti koliko bi to htio) prikažu kako mimetičko interferiranje označiteljskih praksi funkcionira u pjesništvu sedamdesetih. Pod podnaslovom „Pjesništvo: tri lica praznine” (Bagić 2016: 23–27) autor izvodi pravu malu „interpretacijsku bravuru” izabравši, umjesto širokog popisa autora, naslova zbirki, životopisa i autorskih „društvenih uključivanja”, interpretirati tri pjesme koje u praksi pisanja pokazuju krajnje domete „mimetičkog” i njihovo korespondiranje s teorijskim postavkama ondašnjeg poststrukturalističkog i dekonstrukcijskog teorijskog procedea. Naglašavajući kako su „sedamdesete (...) poetički iznjedrile pjesništvo gramatološkog obrata, semantički konkretizam i poetsku dosjetku”, Bagić iz jezika konteksta ulazi u metajezik teksta o tekstu i njegovo izlaganje približava se stilu i metodološki uvjetovanom gledanju kakvo na primjer vidimo/čitamo kod Cvjetka Milanje u njegovoj knjizi o (isto tako suvremenom mu) hrvatskom romanu (Milanja: 1996). Primjeri su vezani uz naglašavanje tehničkih procesa proizvodnje dekonstrukcijskih destabilizacija književne tradicije i uz jezični ludizam. Slijedi elaboracija i primjeri pjesama (možda čak „pjesama”) Milorada Stojevića, Dražena Mazura i Zvonka Makovića, od „formalnog sugeriranja forme soneta” koja se u stvarnosti upisuje kao ironijski prevrednovana proizvodnja ne-smisla, preko „doslovnog fizičkog ispražnjavanja teksta” (Stojević) i „poetske dosjetke” (Mazur) do „koceptualizacije semio-

tičkog pjesništva” kod Makovića i uz nju vezane Bagićeve interpretativne poente (o paradoksu neodvojivosti istine od laži, iz koje slijedi [...] „sagledavanje krajnjih konzekvenci spoznaje o arbitrarnosti odnosa između jezika i svijeta”. U tom kontekstu Bagić spominje još neke autore, ali samo vezano uz navođenje primjera radikalizacije (ili kontra-govora) odnosâ koje je opisao kao karakteristične (navodi primjer Maleša i zbirke *Praksa laži*; usp. Bagić 2016: 27). I na kraju ovog kratkog poglavlja stoji zaključak za koji je teško reći je li ironično (u tradiciji nepouzdanosti povjesničara) ili sarkastično (kao samokritično i autoironično potkopavanje pozicije „odbačenog predmeta” – humanistike) intoniran. Bagić zaključuje:

Pjesnici sedamdesetih kritički su propitali status jezika teksta, obnovili ga i depatetizirali, oblikujući katkad komunikacijski toliko zahtjevne poetičke odvojke da se gotovo izjednačio broj pjesnika i čitatelja (isto: 27).

Nakon kratke rasprave o navedena dva problemska područja/žarišta, evo samo još nekoliko općih napomena o konceptualizacijskim procesima ove pri/povijesti. Kontekst je u svakom od navedena četiri poglavlja stavljen na prvo mjesto: najprije se upisuje šire zamišljeni pogled u globalne probleme desetljeća, političke kompleksnosti, umjetničke prakse, nove medije, zvijezde estrade i novih medija, sport i komunikacijske prakse. Slijedi pregled uže obilježenog, hrvatskog konteksta, političkog i društveno-aktivističkog. U poglavlju „Sedamdesete ...” praksa humanistike i intelektualnog života zajednice se prepleće i data je kroz analizu dvaju već navedenih časopisa i njihovih strategija u „igrama” koje na razini pozicioniranja i autocenzuriranja vode s odnosima moći u sustavu. Tako ispisani okvir omogućava pripovjedaču povijesnog kontinuiteta poziciju fenomenološke upisanosti i interpretacijske određenosti. Ona se dalje reflektira kao informacijsko žarište iz kojeg se zrcali literalna i intelektualna atmosfera, odnosno diskurs unutar kojeg se pro/izvodi hrvatska književnost. Sam središnji dio „prave pri/povijesti” o nacionalnoj književnosti raspoređen je žanrovski i to kroz tri žanra: poeziju, prozu i dramu.¹⁰ Na kraju autor navodi

¹⁰ Brešić u svojoj *Hrvatskoj književnosti 19. stoljeća* navodi, odnosno prezentira šest „žanrova” (uključuje i historiografiju) te ima posebna poglavlja o medijima, institucijama, europskim piscima i prevoditeljima te o nakladništvu, knjižarstvu i čitateljima. S obzirom na vremensku distancu i drugačiju prirodu (pa i funkciju) predmeta istraživanja (književnih i „spomenički upisanih” praksi) razlike u pristupu (i impostaciji pri/povjesničara) su znatne (frazologija i ustaljene metafore, upisivane nasuprot ironičnom „su/djelovanju”) ali je bitno

vlastiti komentar prikaza („nadam se da je ovaj kratki fenomenski prikaz događaja u trima književnim rodovima sedamdesetih dovoljno jasno naglasio različitost poetika i prikazivačkih politika”; 2016: 33). U završnom odjeljku iza tekstova okupljenih pod zajedničkim naslovom „Sedamdesete ...” dolazi do „još jednog” povratka kontekstu, ali „ovaj put umjetničkom, kulturnom i supkulturnom”. Bagić osim pregleda događaja u ostalim umjetnostima i praksama iskazivanja koje interferiraju s književnošću, književni kontekst otvara popularnoj kulturi, rock glazbi, hrvatskom filmu, ali i supkulturnim društvenim „pokretima” među mladima. Zanimljivo je da se, vezano uz kocepte supkulturnih skupina (šmiknera, štemera i hašomana), njegova pri/povijest o „stanju nacije” okreće natrag prema praksi stvaranja, od propitivanja slenga do stripa i onda opet prema književnosti, ali ovaj put usmjereno prema njezinim modalitetima koji premrežuju sve ove prakse iskazivanja u zajedničku sintezu. To je isprepletenost praksi stvaranja koja uključuje vizualno i supkulturne obrasce/prakse ponašanja, *slang* te iskustvo rock „poezije”. Bit će to, kako tvrdi naš autor, novo otvaranje za mogućnosti koje se pružaju (nameću?) osamdesetima. Ono je utemeljeno na iskustvima priča Davora Slamniga (inače i samog glazbenika i člana slovenskog avangardnog rock banda *Buldožer*). To je zaključak sedamdesetih i svojevrsni uvod u osamdesete, u kojima su elementi popkulture ucijepljeni unutar modusa književnosti počeli poništavati granice između visokog i niskog, odnosno „elitnog i trivijalnog”. Tako je autor, kroz primjere iz popularne glazbe i kroz prezentaciju „model pisca” najavio postmoderni obrazac u hrvatskoj (književnoj i kulturalnoj) praksi. Poglavlje se zaključuje sintetički, prezentiranjem nove uloge književnosti u društvu: to je govor o supostavljanju pa i suprotstavljanju politike, umjetnosti, kulture i supkulture (2016: 39). Slijedi zaključak: „Umjesto kao posvećena – gotovo proročka djelatnost, književnost se sve više shvaća kao prostor igre, kao diskurs koji se ne da pripitomiti”. Iduća poglavlja imaju sličnu koncepciju a zbog prostornog ograničenja nećemo ih pojedinačno analizirati.¹¹

U svojoj knjizi o hrvatskoj književnosti devetnaestog stoljeća glas („pouzdanog pripovjedača”?) Vinka Brešića svjestan je da, kao prvo, govori

obilježje obje povijesti književnosti već kod Milanje i Nemeca najavljeni „žanrovsko-generički” pristup.

¹¹ Na više prostora, trebalo bi naglasiti i komparativni kontekst koji Bagić navodi, prije svega u odnosu na prijevode i načine prihvaćanja utjecaja iz stranih književnosti, pri čemu je naglasak na politikama nakladnika, južnoslavenskom i širem „zapadnom” kontekstu.

o modelu i razumijevanju ideje književne pro/izvodnje koji, dijakronijski gledano, završava(ju) tamo gdje Bagić započinje svoju književnu kontekstualizaciju (kraj „posvećenosti” i početak „igre”). U „mogućem svijetu” re/konstrukcije njegova devetnaestog stoljeća književnost je proročka djelatnost, posvećenost ideji i istovremeno svojevrsni prostor (imagem) s(a)vjesti društva, što praktički ostaje do šezdesetih godina dvadesetog stoljeća. Riječ je o konstrukciji javnog prostora koji opstoji u kontinuitetu i predmnijeva vlastiti razvoj u zemljopisnom i jezičnom omeđenju/omeđivanju pri/poviješću kao praksom zadavanja/stereotipiziranja odnosa uspostavljenih u vremenu a koji definiraju prostorne rasporede (moći u sustavu). U tom smislu, neizravno navodi Brešić (2015: 10), hrvatska književnost i njezino „pretvaranje prošlosti u priču” (isto: 7) u uvjetima konsolidacije njezine novije faze (s nejasnim statusom osamnaestog i jasno iskazanom pozicijom devetnaestog stoljeća) ima karakteristike političkog determinizma i idealističkog kroatocentrizma kojeg se „oslobađa” (isto: 10) tek krajem devetnaestog stoljeća. U tom intencijskom odvoju postupak pripovijedanja kod Bagića i Brešića ima određenih sličnosti i upisan je kao svojevrsni otpor kontinuitetu iskazivanja struke, odnosno njezinoj simplifikaciji problema. Te sličnosti sastoje se u sintetičkom promišljanju onih mjesta koja određuju paradigmatiski obilježenu i vremenski ovladanu strukturu kao datost, ali i onih koja se transformiraju u nešto novo, bilo kao odjek zbivanja u šire obilježenim prostorima zajednički konstruiranih vrijednosti (zapadnoj kulturi, književnosti ili praksi mišljenja) ili kao produkt različitih diskurzivnih praksi ograničavajuće sredine (lokalne kulturno-političke hegemonije). Naglasak je u oba slučaja na mjestima promjene društvenih uvjeta (politike), književnih procedura i „načina gledanja” (ideologije) i stilsko-motivacijski promjena uvjetovanih strukturalno-poetičkim razlozima (poetike). Druga je sličnost u pristupima žanru. No autori i njihovi iskazi istovremeno se razlikuju međusobno, crpeći rječnik (različito) od tradicije pri/povijesti pozicionirane intencijom pouzdanosti koja je istovremeno nepozudana zbog preuzimanja uloge (smještanja ideologemske zasićenosti) u tekstu i prikrivenog dekonstrukcijskog pozicioniranja prema pouzdanosti koja se pripovijeda ironično uključivo. Samu sličnost lako je utvrditi u odnosu na prijenos „fabule” iz područja praćenja pisaca kao svojevrsnih glavnih likova povijesno-književnih sinteza na prostor žanra kao nositelja književne djelatnosti. Brešić je u tome izravan i u svojoj odluci da „ovladavanje epohom” pokuša razriješiti i smanjiti napetost predvidivosti tradicije (i re-tradicionalizacije žanra; kao kod Jelčića) kroz strukturalni, pa čak i strukturalistički

pristup. Naglašavajući činjenicu da su u devetnaestom stoljeću, fokusu njegova istraživanja, Hrvati postali europskom književnom nacijom on navodi sljedeće:

Riječ je o historiografskoj konstrukciji koja polazi ne samo od ideje nacije i ideje književnosti kao strukturirane institucije, nego i od ideje hrvatske književnosti kao relativno čvrste, iako, dakako, nikad dovršene strukture. Glavnu ulogu u njoj, kao uostalom u svemu, u svim područjima ljudskog djelovanja, imaju žanrovi. U žanr ulaze ne samo stvarno vrijeme i stvarni prostor, pisac i njegovo djelo, tema i njezina realizacija, nego i njegov smisao (Brešić 2015: 10).

Tu se ovaj autor poziva na Mihaela Bahtina, povezujući parafrazom odnos između epohe (paradigmatski uvjetovana dogovora) i žanra (rodno-oblikovnog načina pri/kazivanja). Citirajući Mihaela Bahtina, Brešić piše: „Ovladavanje vidom epohe [...] ‘neraskidivo (je) povezano s načinima predstavljanja u toj epohi, tj. s osnovnim mogućnostima žanrovske konstrukcije’” (isto). Upravo je ovo razlog zbog kojeg Brešić, nakon što je shematski prikazao paradigmatički zadane obrise nacije koju (kao Anderson i dekonstruktivistički usmjereni povjesničari, poput Munslova ili Jenkinsa) vidi u obliku „zamišljene zajednice”, čini isto i s književnošću. On također određuje ukupno tri čvrsto zadana žanrovska polja: liriku, dramu i prozu ali uz njih (nado)vezuje kritiku i polemiku. Ostala poglavlja/žanrovske grupacije navedena su u bilješki. Bagić je prolazio kroz dekadu, čitajući poeziju, prozu i dramu. Brešić svu poeziju podvodi pod liriku, uključujući i tekstove koje je tradicija (katkada „patetizirana”) čitala kao epove. U nastojanjima da ispriopovijeda čitavu „žanrovsku priču” njegov pripovjedač također ponekad zapada u mikro-„re-patetizaciju”, obično na intencijski obilježenim i ponovljivim mjestima kod kojih je Bagić „zapadao” u ironizaciju. Svjestan žanra književno-povijesne „pri/povijesti” njegov iskaz fingira uklapanje u tradiciju. To čini koristeći se strukovno hegemoniziranim frazeologijom koja hini da svojim prenošenjem iz teksta u tekst nadilazi privremenost jezičnih i metajezikačkih poredaka. Uz pripovjedni prezent („Uz knjige pojavljuju se i kalendari.”, „Hrvatske se regije kulturno povezuju kroz jedinstveni pravopis i jezik.”; isto: 8), upisuju se i interpretacijski komentari koji nastupaju iz pozicije izabranog strukovnog gledišta („Hrvatska će se književnost dalje razvijati ne više kao policentrična i fragmentalna, nego – zahvaljujući u prvom redu novome mediju – kao jedinstvena, konsolidirana

nacionalna literatura s relativno stabilnim kontinuitetom"). Iskaz dakle balansira između tradicionalnog iskaza žanra (re-patetizacije) i čvrste uokvirenosti strukom (strukturalistički metažezik tradicije zagrebačke filološke škole; odnosno njezinog interpretacijsko-analitičkog odvojka). Brešićevi žanrovi, slijedno Tinjanovu i njegovim idejama o strukturalistički usmjerenosti povijesti (književnosti), funkcioniraju istovremeno kao dio književne evolucije (izmjene strukturalnih paradigmi i doticaja različitih medija; žanrova) i kao elementi društvene uvjetovanosti („Do kraja ‘vieka devetnaesotog, vieka narodnosti’ [M. Bogović] svi će se žanrovi afirmirati i razvijati u znaku, s jedne strane, preporodnog poimanja političke zadaće književnosti [...], s druge (pak) snažnog osjećaja za europski kontekst i potrebe da sudjeluje u njegovim procesima i trendovima"). Naravno, tu glavnu ulogu ima August Šenoa kojim se Brešić često bavio a ovdje mu daje vrlo važno mjesto. U pri/povijesti pojedinih žanrova (odnosno; o pojedinim žanrovima), posljedično činjeničnom stanju, često se pojavljuju isti protagonisti. Tako se Šenoa pojavljuje u dva odjeljka u opisu/analizi proze, onom koji se bavi novelom i onom koji ispisuje povijest romana (i još više romanopisaca). Pojavljuje se i u poglavlju o lirici, kao i o poglavlju o drami. Silom prilika, neki se stavovi ponavljaju (uglavnom oni o ključnoj ulozi Šenoinoj i njegovom utjecaju na mlađe pisce koji su ga, često, istovremeno negirali i slijedili njegov put). Pišući o žanrovima, autor je prisiljen upadati u istu zamku kao i njegovi prethodnici: on piše (i) o autorima i njihovim opusima. Kad se Šenoa spominje vezano uz liriku (prvi put kao autor opusa), ukratko se navode njegovi bibliografski podaci izvan samog interesa žanra. Ali važno je reći kako je u poznatim oblicima „povijesnih pregleda” teško tako ne pisati. U dijelu koji se bavi novelama devetnaestog stoljeća, tekst o Šenoi je kratak, ali se ovdje rekonstruira pozicija realista koji će se „javiti kao Šenoini osporavatelji (iako) većina njih piše pod njegovim utjecajem” (2015: 120). O Šenoinom utjecaju piše se ponovo u dijelu koji se bavi romanom (2015: 132) a ovdje se navode i imena. Općenito, u dijelu u kojem se navodi razvoj i razvojne karakteristike romana, dio o Šenoi je najopsežniji. U poglavlju prije opisa proze, kad se govori o drami, Šenoa se spominje ukratko, a ponavlja se kontekst koji isprekidano i ponovljivo govori o njegovoj važnoj ulozi i mjestu u motivaciji drugih autora (2015: 90–91). O Šenoi se ponovo piše u dijelu posvećenom prozi pod podnaslovom Feljton, zatim u Polemikama (često protiv Šenoe), te u priči o medijima (časopisima) koja je za Brešićevo razumijevanje strukture književnog prostora (nasuprot fizičkom prostoru) vrlo važna. Iz ovog primjera vidljivo je da poetika razlike

ostvarivane u odnosu na tradicionalni povijesno-književni zapis koji se bavi pojedinim piscima kao poetičkim zaokruženostima i „jedinstvenim pripovjednim potencijalom/pričom” (od poslijeratnih /nakon 1945/ sintetičkih povijesti književnosti tako nastupaju Frangeš, Jelčić, Šicel i Novak; pa onda i ostali autori koji se bave kraćim „isječcima vremena”, poput Franičevića ili Pavletića, pa u rodno „zadanom” pristupu i Dunja Detoni), zapravo izvire iz svojih prethodnika. Zaokružujući vlastiti strukturalni (strukturalistički) pristup autor ovdje istovremeno vrši dekonstrukciju koja nagovara čitatelja da čita drugačije negoli uz uvažavanje „prenošene” intencije koja je uglavnom sugerirala da osim „razumijevanja načina predstavljanja” još važniju ulogu igraju „likovi pisaca” o kojima se pripovijeda. Također ovdje se pretpostavlja pristup koji izvire iz interpretacije čitanja odnosa autorskog povijesno upisana djelovanja (priče) prema drugim akterima tog re/konstruiranog prostora. Rekonstrukcija tih odnosa u većini tradicionalnih (re-patetizirajućih) diskursa ispisivanja pripovijesti o prošlosti (povijesti) hrvatske književnosti nije se zasnivala se na ispisivanju odnosa moći u sustavu (osim kod Novakova troknjižja o starijoj hrvatskoj književnosti), ili zauzetih hegemonijski ovjerljivih pozicija, već na prezentaciji vlastitih ideoloških i mitologemski zadanih projekcija, odnosno naturalizacija i aproprijacija iz pozicije sadašnjosti. Pri tom se može poći od određene ideološke pozicioniranosti (kontinuteta nacije) ili metodološki zadane paradigmatске osnove (rodne, genealoške). Brešić je takvo pozicioniranje pokušao izbjeći uspostavljajući „čvrste strukture” (čak i shematski izvedene) i nastojanjem da je opiše kroz različite „načine prikazivanja” upisane u kontinuitet(u) izmjene paradigmatških odnosa (zamišljaja „izmjenjivanja” razdoblja, medija, centara i načina čitanja).

Kao što je to već navedeno ranije, treća knjiga koju spominjem u naslovu nije povijest književnosti u formalnom smislu riječi. Ali ona je u ovom kontekstu značajna po tome što joj je središnje mjesto, žarište pri/povijesnog očitovanja upravo ovo gore navedeno „razumijevanje načina predstavljanja”. Iz problematike prakse pisanja (čitanja) književne pri/povijesti i njezinih konteksta (diskurzivnih zadanosti i okruženja), Leo Rafolt u svom *Odbačenom predmetu* inzistira na zavisnosti stanja (diskurzivne zadanosti) suvremene filologije kao prava na tumačenje a samim tim i svojevrsne kontra-hegemonijske prakse upisivanja drugačije zamišljenih mogućnosti tumačenja povijesti (književnosti). Osim toga, on svoje postavke zasniva na uspostavljenim odnosima između određene „prakse teorije” (književnosti, političkih znanosti, teorije prava i pravednosti te

teorije diskursa) i tekstova na kojima će se te teorijske postavke izvoditi kroz tumačenja. O njegovoj tezi vezanoj uz određivanje performativne uloge suvremene filologije (i njezina mogućeg oživljavanja, odnosno dokidanja stanja odbačenosti) bit će više riječi drugdje.¹² Ovdje ćemo proces re/konstrukcije perioda i pri/povijesti o piscu kao funkciji odnosa moći i igara vezanih uz apropijacije tih odnosa u prostor(u) suvremenih politika teksta pokazati na jednom poglavlju. Izabrao sam poglavlje posvećeno urotničkim pismima Marina Držića. Jer ako se za Brešića moglo reći da je stručnjak za Šenoin rukopis, onda je Rafolt svakako autor (i učenjak) koji se dosta bavio Držićem. U poglavlju pod naslovom „Teologija urote: sitni užitak u igri suvereniteta” Rafolt kroz praksu čitanja teksta i metatekstova pokazuje što misli kad u uvodu kaže da, uz antropologiju i egzegezu, predmetom nove filologije (one performativne i dinamičke) ima biti teorija prava i politička teologija. Oslanjajući se prije svega na strane autore, Waltera Benjamina na području političke teorije i pitanjima odnosa prava i iznimke, Carla Schmitta u pitanjima političke teologije i Giorgia Agambena kao fenomenološki orijentirana poststrukturalističko-antropološkog interpretatora odnosa moći i jezika (u ovom konkretnom slučaju), Rafolt prije bavljenja imagemom Držića i pri/povijesti o njegovoj uroti (koju kasnije prepričava kroz sekundarne izvore) postavlja teorijsko-interpretacijski okvir. Da će to biti dominirajuća metoda re/konstrukcije povijesnog najavljuje se u uvodnom poglavlju. Već iz njega je vidljivo da su temeljne teze iz uvoda u funkciji strukture cijele knjige. Govoreći o suvremenom stanju znanja u akademskoj zajednici i društvu u cjelini, Rafolt naglašava da je ono u funkciji iskoristivosti pa iz toga i izvodi tezu o filologiji kao odbačenom predmetu, onom koji je ne-iskoristiv i koji nije u funkciji održavanja stabilnosti poretka (ovjerene kontekstualizacije humanistike, znanja uopće pa onda i odnosa moći u sustavu kao političko-društvenoj cjelini). Filologija je kao susretište različitih humanističkih praksi čitanja (pa onda i pisanja) preživjela isključivo kao egzegeza, odnosno kroz opstanak prava na značenje, prijenos značenja i stvaranje/proizvodnju smisla. Pri tom nas autor upozorava na činjenicu da je dvadeseto stoljeće istovremeno afirmiralo i odbacilo filologiju kao disciplinu čije „pravo na istinu” i „upućivanje na značenjske mreže” koje nadilaze parcijalnost pristupa problemu predstavljaju prijetnje za suvremeni poredak i u njemu ostvaren

¹² Čitanju Rafoltove knjige posvetit ću cijelo poglavlje u drugoj knjizi *Naracije nacije* koja je u pripremi.

dogovor oko nivelacije svijeta kao neangažirane i dugoročno uspostavljene zajednice stabilnosti utemeljene na dogovoru oko kontinuiteta danas prevladavajućeg, zadanog nam hegemonijskog poretka. Iz područja značenja fokus se u uspostavljanju teorijskog okvira ispisivanja performativne pri/povijesti (književnosti i drugih praksi iskazivanja/prikazivanja) prebacuje na pitanje jezika. S pravom se pitajući je li jezik književnosti u suvremenoj kakofoniji i novomedijskoj dominaciji svakojakih disperzija fokusa kazivanja postao samo jednim od jezika unutar, kako on kaže „velike semiotičke mreže”, te pri tom otvarajući niz mogućnosti koje bi mogle pružiti izvedeni odgovori, autor, kao uvod u odgovor, daje kratak pregled odnosa filologije i politike. Razlog je tome upravo činjenica da je napuštanje političkog habitusa u post-nacionalističkim filologijama uvjetovalo njezinu marginalizaciju u ionako marginaliziranim humanističkim znanostima. Filologija je uvijek djelovala i bila ucijepljena između retoričkog i političkog upisivanja. Nakon što se, svojom voljom, kao struka, oslobodila političnosti, morala je snositi posljedice nastale u epistemi gdje se je znanje discipliniralo unutar uskih prostora specijaliziranih kompetencija. Rafolt taj problem promatra dijakronijski izvođeci ga (uz pomoć Foucaulta i Agambena, a potom i Deleuzea) iz prirode drugosti teksta (u kojem se prepoznaju impulsi habitusa zajednice) i analitičkog procesa u kojem se ideji govorenja u zajednici suprotstavlja hermeneutička tradicija. Te procese promatra u razdoblju od vremena, kako kaže citirajući *ničean*sku misao, „zaduzenosti konačnom božanskom smislu”, do vremena kad je ideja filološke misije zagubljena a sinkronijski pristupi nametnuli (su) metodološku (i hermeneutičku) „refiniranu ravnodušnost spram svih tradicionalnih pretenzija na smisao”. Osmišljavanje kroz izvođenje smisla, utemeljeno na teorijskim postulatima koje navodi u uvodu, prema Rafoltovu mišljenju, moglo bi konsolidirati vraćanje „odbačenog predmeta” u žarište povijesno lociranog mišljenja a zajednici (čitatelja i šire zamišljena kolektiva upućenih) osigurati demokratsko pravo na iskazivanje. Upravo tu će biti zanimljivo vidjeti kako njegova „mala razlika” funkcionira kad se postavi u službu pragmatičnog pri/povijesnog diskursa. Ona nije okrenuta prema umetanju metajezičnog u pri/povijest (kao kod Bagića) ili u pokušaj de-patetizacije narativnog diskursa povijesnog lociranja „kontinuiteta nacije” premještanjem žarišta iz prostora rekonstrukcije političko-poetičke prirode zajednicâ na potencijale iskazne prakse (upisanosti kroz žanr) i njihove domete (kao kod Brešića). Rafoltov put prema otvaranju „razlikovnog” diskursa u odnosu na tradiciju ispisivanja književne historiografije išao je od novohistoricističkog upisivanja do

antropološko-interpretacijskog lociranja izvedbe kroz čitanje (pisanje). U tom postupku autor inzistira na teorijskom promišljanju problema i utvrđivanju stanja discipline, bilo da je riječ o političkoj, pravnoj, književnoj ili antropološkoj teoriji, s jedne, te o modalitetima izvedbenih potencijala, lokaciji glasa razlike i implementaciji vlastite kontra-hegemonijske prakse (tumačenja usuprot hegemonijski nametnutoj cenzuri i upisivanja kontra-narativa zasnovanog na teorijskoj kontingenciji i njenom privremenom jeziku), s druge strane. Takva ne-ponovljivost čini se ovom autoru, po uzoru na Agambena i Foucaulta, odnosno prema navodima iz njihove interpretacije odnosa prava, pravde, moći i hijerarhije nadzora, dijelom ne prekidno igrane igre u kojoj je mogućnost dogovora oko neupitnosti značenjskih potencijala određenog teksta doduše neostvariva, ali je nastojanje da se to postigne jedini mogući način čitanja/pisanja i jedini, kako je Krleža u *Banketu u Blitvi* rekao, način da se djeluje kao intelektualac (kutijom olovnih slova). Te tendencije kontra-pisanja, odnosno pisanja kao otpora utvrđenim protokolima politike (i njezine poetike) najbolje su vidljive u dvije cjeline (skupa tekstova) naslovljene *Otpori i značenja* te *Tromost tranzicije*. U prvoj cjelini u središtu su ideje otpora kanonizaciji (posebice u čitanju Držića) i tjeskobi koja se upisuje kao neprekidno nenamjerno (Rorty: *involuntary*, eng.) podražavanje (predviđenih) obrazaca. U cjelini o „tromosti tranzicije” posebno je važno poglavlje o tranzicijama novije hrvatske književne kritike. Pišući o „zabilješkama s terena” (2017: 344–345), Rafolt zapravo klasificira književnu kritiku trenutka, inzistirajući cijelo vrijeme na oksimoronski upisanoj poziciji filološkog angažmana kako u tzv. „dnevnoj” tako i akademskoj kritici. To čini pozivajući se, baš kao i u uvodu, na filološki pristup Svetozara Petrovića i interpretacijsku slojevitost njegova „idealnog čitatelja” – Stanka Lasića. U procesu re/konstrukcije žarišta značenjskih jezgri, Rafolt razlikuje „kritiku kratkog daha” i onu koja ima odgovarajuću „aksiološko-metodološku potku” (isto: 351). Upravo kod analize akademske kritike on upozorava na razliku koju navodi Milanja, a to je ona koja inzistira na „pragmatičkoj raspodjeli nadležnosti”. Ona jasno razlikuje „znanstveni tip kritike opremljen književnoteorijskim metajezikom”, zatim „književnopovijesne kritike, prije svega namijenjene književnim stručnjacima”, ali po svojoj vokaciji manje teorijsko-apstrahirajuće i, konačno, (...) „recentne književne kritike” ali takve koje „senzibilizirajući čitateljski ukus upisuje i vlastitu pozicioniranost u povijesni tijek nacionalnog korpusa” (Rafolt 2017: 354; usp. Milanja 2005).

Ta raspodjela nadležnosti može se preslikati i na gore naveden Milanjin drugi model, onaj povijesno-kritički. Unutar takvog pristupa

funkcioniraju sva tri naša primjera ostvarenih „malih razlika” u odnosu na tradiciju ispisivanja nacionalnog (književnog) narativa. I dok Bagić unutar književnopovijesnog diskursa inzistira na znanstvenom tipu kritike „opremljenom književnoteorijskim metajezikom”, a Brešić piše tako da je njegova pri/povijest namijenjana prije svega književnim stručnjacima „ali manje teorijsko-apstrahirajuće”, kod Rafolta se književnoznanstveni diskurs proširuje antropološkim i arheološkim (u Foucaultovom smislu razumijevanja od njega imenovane *arheologije znanja*) diskursom. Na taj se način istovremeno poništava imagem ekskluzivnog mjesta prakse pisanja fikcije u odnosu na druge prakse čitanja/pisanja i uvodi se aktivna pozicija čitanja/pisanja u odnosu na ostale prakse is/kazivanja (svijeta i teksta). Filologija se tako praktički „oživljava” i stavlja u „ravnopravni položaj” s onim praksama koje inzistiraju na njezinu odbacivanju. Ona kroz svoje izvođenje značenja istovremeno objedinjava druge prakse čitanja/pisanja u zajednički (rekonstruirani) predmet, a odjeci njezine izvedbe gube poziciju margine i bivaju iskoristivi, kako u političkim igrama moći tako i u natjecanju oko stjecanja prava na tumačenje (koliko svijeta; dakle politički, toliko i teksta; odnosno poetološko-antropološki). Tako se ova praksa pisanja smješta izvan omeđenosti gornjim trima funkcijama, istovremeno ostajući uokvirena (djelomično) svakom od njih.

Kako to izgleda u konkretnom primjeru čitanja/konstruiranja pri/povijesno locirane izvlaštenosti? Locirajući moguća žarišta rekonstrukcijskih potencijala Držičeve pobune (urotničkih, odnosno zavjereničkih pisama), a onda i djelovanja (pa i pisanja te slijedom toga čitanja/interpretacije), Rafolt polazi od Waltera Benjamina i koristi se njegovim razmatranjem „prirode pravno-politički opravdanog otpora, sile u kojoj je, istodobno i paradoksalno, sadržana i njezina kritika” (Rafolt 2017: 53). Razdvajajući pojmove prava i pravednosti, on raspravlja o Benjaminovim tezama vezanim uz ostvarenje cilja i pitanje sredstava koja se u tom procesu ostvarivanja rabe. Nastavljajući se na te teze, autor potom predstavlja osnovne zamisli mnogima već pomalo arahične Schmittove političke teologije. Naglašava se da je u stvari riječ o sociološkom i antropološkom, a ne o teološkom konceptu koji imagem religijski upisane hijerarhije koristi kao predložak za ostvarivanje preslika u strukturu moći ostvarivanu unutar zajednice. Napominjući da je svaka koncepcija metafizičkog, onostranog, odnosno božanskog, zapravo odjek poretka koji je ustrojen kao hegemonijsko-nasilni konglomerat „zemaljskog(a)”, Rafolt zapravo referira prema Agambenovim tezama istraživanja antropološki uokvirenog odnosa između

tzv. golog života i njemu nadređene (nasilno nametnute) pravne i političke legislative. U tom smislu je, smatra Agamben a prenosi Rafolt, Božja vlast dobila vlastiti kanal – u političkoj, odnosno ovozemaljskoj vladavini ljudi. Nastavljajući promišljanje ovog antropološkog okvira političkome i pravno (ne/pravedno) zadanog diskursa zajednici, autor u raspravu uvodi i Foucaultove teze o modalitetima odnosa u povijesti ostvarivanja/raspodjele moći (to su: pitanje suvereniteta, mehanizmi discipliniranja i nadzora; to jest ispravljanja tijela subjekata, te sigurnosni aparati, odnosno mehanizmi „vladavine ljudi”; Rafolt 2017: 58–59). Samu povijesno lociranu pri/povijest o pronalasku Držićevih urotničkih pisama (dakle okvir za konstrukciju priče iz šesnaestog stoljeća) pa onda i re/konstrukciju društveno-političkih odnosa, autor uvodi tek u trećem poglavlju/odjeljku rada o „teologiji urote”. Time, s jedne strane, daje do znanja svom imaginarnom čitatelju (idealnog je imenovao u Predgovoru; to je Stanko Lasić) da je u pitanju analiza koja ima sociološko-antropološki (Schmitt), fenomenološko-epistemološki (Agamben) i antropološko-diskurzivni (Foucault) okvir. Uzimajući u obzir da je u uvodu ovom poglavlju citiran Nancy (2004: 49; prema: Rafolt 2017: 53), to znači da je ova povijesno-pripovijedna konstrukcija isto tako i intencijski politička, ali u smislu (...) „Dospijevanja do značenja političkog” koje [...] „ne ovisi, u svakom slučaju ne jednostavno, o onome što se naziva ‘politička volja’”. Umjesto toga, Nancy implicira sudioništvo u zajednici i zagovara njezino iskustvo kao komunikaciju. Tako možemo govoriti o modelu interpretacije koji sjedinjuje glas pojedinačnog pisanja kao razlike s glasom interesa zajednice, istovremeno bivajući glasom što nas svojom singularnošću i razlikom izlaže „(i sebe, op. aut.) singularnom orisu našeg bitka zajedno” (Nancy 2004: 49).

Upravo ovo posljednje zajedničko je Bagićevoj i Rafoltovoj impostaciji u odnosu na pitanje mogućnosti s kojima se *bagičevski* zamišljen „pouzdan pripovijedač” susreće kao svjesno izabranim odmetanjem nepouz dane (singularne) perspektive u odnosu na agens kojeg je još G. C. Spivak nazvala povijesno lociranim informatorom, odnosno glasom „sljubljenim” s mitološkim i govornim procedeima, a što je jezično u koje je iskaz opisa ugrađen kao njegova posljedica. To je pozicija koju je, opisujući kolektivni prijenos vrijednosti ovjeren „singularnim glasom” pojedinačnog pisanja pokušao od pozicije sebstva odvojiti Brešičev iskazni subjekt. No izabравši ispričati priču („obraditi/predstaviti povijest književnosti”) devetnaestog stoljeća, žanr kazivanja (kroz isprepletenost intencija žanrovskih razlika i kontinuiteta priče/razvoja) na mnogim mjestima uvukao je pripovjedačku

instancu (autora?) u poziciju unutarnjeg glasa koji je, baš kao i svaki „sljubljeni” subjekt koji is/kazuje iz pozicije zavisnosti od priče/povijesti koju re/konstruira, preuzeo privremenost drugog jezika i ambivalentu poziciju dvostrukog izvlašćivanja: iz vremena pripovijedanja i pripovijedanog vremena. To je, uostalom, jedna od ključnih aporija književnopovijesnog diskursa. Ta impostacija, glas, koji nije „niti ovdje niti tamo”, niti u vremenu svjedočenja, niti u vremenu (metajezičnog) ovjerljivog rekonstruiranja. Upravo otuda i ideja povijesti (književnosti) kao konstrukcije. Kod Bagića je takvo pozicioniranje izbjegnuto izabranom pozicijom „svjedočenja”, preglednosti, informativnosti i namjene (za studente slavističke škole). Istovremeno, odnošenje prema korpusu (ipak) je izabralo metajezični položaj kazivanja i interpretacijski odmak od su-djelovanja u kreiranju kontinuiteta kao predmnijevanog pozicioniranja struke (povijesti književnosti). Rafoltovo oslanjanje na široko zamišljeni sustav „izvlašćivanja” pri/povijesno lociranog iskazivača iz pozicije zavisnosti od vlastitog ispričanog približava ga koliko novohistoricistima, toliko i performativno-antropološkom pristupu. Njegova ideologija nije sadržana u imagemu „kontinuiteta i razvoja” (kao tradicija struke kojoj pripada Brešičev način kazivanja/analize), niti „stilističko-semiološkog pristupa” tradicije znanosti o književnosti (kao kod Bagića). I dok su njihove „male razlike” i problematiziranje tradicije bavljenja problemom (dakle njihov dis/kontinuitet) sadržane unutar usmjerenja kojima i sami kao znanstvenici i književni povjesničari (Brešić po vokaciji, Bagić po „zadatku”, odnosno izabiru teme) pripadaju, Rafolt nameće egzegezu i široko zamišljeno „discipliniranje” discipline (filologije) kao jedan od mogućih načina njezina oživljavanja i modusa pripovijedanja povijesti kao samoosviještenog narativnog. O nekim taktikama (i problemima koji iz njih za samu struku – znanost o književnosti, filologiju pa onda i humanistiku – proizilaze) tog kompleksnog postupka bit će više riječi drugdje (v. bilješku 9). Ovdje smo vidjeli tri mogućnosti „ostvarivanja razlike” u odnosu na tradiciju i načina na koji se (pokušava) izbjeći re-tradicionalizacija koja je obično posljedica prihvatanja narativnih obrazaca koje nameće žanr pri/povijesti. Ta namjera upisivanja diskontinuiteta u dijakronijski niz istovremeno ga afirmira i provocira (taj kontinuitet) na ponovno iščitavanje. Otvorenim pitanjem ostaje kakve to posljedice ima na ideju kanona, kurikulumu književnosti i pitanja lociranja kulture unutar zajednice i u odnosu na zajednicu?

4. I na kraju: ima li (svijesti o) pri/povijesti u razredu?

Locirajući prostor čitanja kanonskih tekstova u današnjem svijetu (ne/čitanja i „preglednog” obrazovanja) te se postavljajući prema književnoj pri/povijesti kao (mogućem) „odbačenom predmetu” ili pak/čak „obaveznom predmetu” (u školi i sveučilišnim „uvodima u književnosti”) ostaje nam da se zapitamo gdje se to zapravo vode „borbe” oko stjecanja i čuvanja prava na značenje (teksta)? Što je zapravo nama danas povijest književnosti? Je li to samo nastavni predmet na katedrama za hrvatsku književnost i odsjecima za komparativnu i/ili svjetsku književnost? Vode li se „bitke” za ostvarivanje značenja i/ili kontinuiteta nacionalne književne pri/povijesti samo među skupinom (elitom) akademskih građana koji od toga žive? U prvoj knjizi ovoga niza o naraciji nacije na jednom mjestu citirao sam Keitha Jenkinsa (2003) koji govori o povijesti kao diskursu. Prema njegovim riječima povijest je „(...) promjenjivi, problematični diskurs koji prividno govori o aspektima svijeta i prošlosti, a proizvode ga skupine djelatnika u sadašnjosti (u našoj kulturi to su povjesničari na plaćama) (...) a čiji produkti, jednom kad su u optjecaju, postaju predmetom niza potreba i zloupotreba logički beskrajnih mogućnosti, ali u praksi uglavnom korespondirajući s rasponom i rasporedom moći što se ostvaruje u bilo kojem danom trenutku, a koji strukturira i distribuira značenja povijesti i kroz dominirajući i kroz marginalizirajući spektar mogućnosti”.¹³ Čini mi se da slično vrijedi i za povijest književnosti. S jedne strane, dok diskurs povijesti kao discipline govori (prividno) o aspektima svijeta i prošlosti, diskurs književne povijesti se podvaja i u svojevrsnoj napetosti (shizofrenosti?) istovremeno govori o aspektima svijeta i aspektima teksta. Povijesni diskurs pak stvara drugu vrstu napetosti (psihozu?) u kojoj zanemaruje aspekt vlastite tekstualnosti lažirajući svoju poziciju izravne suočenosti sa svijetom i prošlošću. U slučaju književno-povijesnog diskursa „skupina djelatnika u sadašnjosti” su povjesničari književnosti na katedrama za stariju ili noviju hrvatsku književnost, na odsjecima komparativnih studija i drugih institucija koji se „profesionalno” bave književnim klasifikacijama i opisima sustava. Njihovi produkti „u opticaj” dolaze (uglavnom) u obliku knjiga i stručnih radova u recenziranim i nerecenziranim časopisima, a široj se populaciji, u „odgovarajućem rasporedu moći”, prezentiraju kao programi kurikula „nastave književnosti” u osnovnim i srednjim školama. Borba za iniciranje „malih razlika” o kojoj je bilo riječi ovdje, zapravo je borba za

¹³ Prijevod ovog citata i drugih citata iz Jenkins s engleskog na hrvatski (2003) su moji.

značenje tih kanonskih tekstova (i drugih koji su dijelom korpusa a preten- diraju ili ne/pretendiraju na kanonski status) koje nadilazi privatnost struke i pokušava se upisati kako u hegemoniju školskog sustava, tako i u širu zajednicu i to bilo u obliku *auerbachovski* zamišljenog „čuvara sjećanja” ili kao politički obilježena poetika „kontra-hegemonijske” zapitanosti nad upravljanjem prostorom zamišljaja društveno-političke (kulturne) ideologije koncep(a)ta „istinitosti”. Kako će te „borbe” odjeknuti u školskim klupama, ovisi o pozicioniranju i politici struke, ali isto tako i o modelima kontra-hegemoničnih nastojanja koja će prevladati u dijalozima struke i diskursa ne/moći ostvarivanog kroz odnose moć(nika) u hegemonijskom poretku (države, crkve, kulturalne hegemonije i nagovora civilnog društva) koji struci nameću okvire i parametre „dopustivog” promišljanja i konstrukcije povijesti i pripovijesti o njoj.¹⁴

Literatura

- Auerbach, Erich (2009) *Filologija svetske književnosti*, Izdavačka knjižnica Zorana Stojanovića, Sremski Karlovci i Novi Sad.
- Auerbach, Erich (1949) „Vico and Aesthetic Historicism”, *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 8, 2, 110–118.
- Bagić, Krešimir (2016) *Uvod u suvremenu hrvatsku književnost 1970 – 2010*, Školska knjiga, Zagreb.
- Brešić, Vinko (2015) *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb.
- Fragneš, Ivo (1987) *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske i Cankarjeva založba, Zagreb i Ljubljana.
- Hutcheon, Linda (2006) *Theory of Adaptation*, Routledge, London i New York.
- Iggers, G. Georg (1996) *Historiography in the Twentieth Century. From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge*, Wesleyan University Press, Hanover i London.
- Jackson, Robert de Jager (1989) *Historical Criticism and The Meaning of Texts*, Routledge, London i New York.
- Jenkins, Keith (2003) *Re-thinking History*, Routledge, London.
- Marčetić, Adrijana (2015) *O novoj komparatistici*, Službeni glasnik, Beograd.

¹⁴ O samim odjecima ovih „pregovora” u razredu bit će opširnije riječi u knjizi navedenoj u bilj. 9. Osnovni obrisi ovog problema prezentirani su u prvom poglavlju u: Škvorc (2017).

- Milanja, Cvjetko (2005) „O našem kritičkom trenutku”, u: *Hrvatska književna kritika: teorija i praksa*, prir. Jelena Hekman, Matica hrvatska, Zagreb.
- Milanja, Cvjetko (1996) *Hrvatski roman 1945 – 1990. Nacrt moguće tipologije hrvatskog romana*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb.
- Munslow, Alun (2007) *Narrative and History*, Routledge, London i New York.
- Munslow, Alun (2006) *Deconstructing History*. Drugo dopunjeno izdanje, Routledge, London i New York.
- Nancy, Jean-Luc (2004) *Dva ogleda: Razdjelovljena zajednica & O singularnom i pluralnom bitku*, Multimedijalni institut Arkzin, Zagreb.
- Pavletić, Vlatko i dr. (1965) *Panorama hrvatske književnosti dvadesetog stoljeća*, Stvarnost, Zagreb.
- Popper, Karl R. (1972) *The Poverty of Historicism*, Routledge i Kegan Paul, London i New York.
- Protrka, Štimec, Marina (2008) *Stvaranje književne nacije. Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*, FF Press, Zagreb.
- Rafolt, Leo (2017) *Odbačeni predmet. Između filologije i izvedbe*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Rorty, Richard (1989) *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge University Press, Cambridge i New York.
- Solar, Milivoj (2014) *Književnost. Vrlo kratak uvod u njenu teoriju, povijest i kritiku*, Politička misao, Zagreb.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (2003) *Death of a Discipline*. Columbia University Press, New York.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1999) *A Critique of Postcolonial Reason. Towards a History of the Vanishing Present*, Harvard University Press, Cambridge Massachusetts i London.
- Stamać, Ante (1998): „Smjerovi istraživanja književnosti”, *Uvod u književnost*, urednici Zdenko Škreb i Ante Stamać, Globus, Zagreb.
- Škvorc, Boris (2017) *Naracija nacije. Problemi (književne) pri/povijesti*. Književni krug, Split.
- Uhlig, Claus (Ulig, Klaus) (2010) *Teorija književne istorije*, Službeni glasnik, Beograd.
- Vaupotić, Miroslav (1966) *Hrvatska suvremenena književnost i Contemporary Croatian Literature*, Hrvatski PEN, Zagreb.

White, Hayden (1978) *Tropics of Discourse. Essays in Cultural Criticism*, John Hopkins University Press, Baltimore i London.

White, Hayden (1973) *Metahistory. The Historical Imagination of Nineteen Century Europe*, John Hopkins University Press, Baltimore i London.

Young, Robert J. C. (2004) *Postcolonialism. An Historical Introduction*. Blackwell Publishing. Malden i Oxford.

SUMMARY

Boris Škvorc

THREE CONTEMPORARY EXAMPLES OF WRITING LITERARY HI/STORY ANEW: VINKO BREŠIĆ, KREŠIMIR BAGIĆ AND LEO RAFOLT BETWEEN PHILOLOGY, IDEOLOGY AND HI/STORY

This article discusses three recent books that deal with the Croatian literary hi/story. In the first part of the work we discuss the issues of the contemporary post-structural and deconstructionist view of writing history. The argument is based on Alun Munslow's thesis that it is not possible to write hi/story outside the narrative genre. The starting point of discussion is that hi/story (of literature) is only one of possible modal practices of narration/narrative. This means that history can only be read as one of many narratives while simultaneously it reflects the narrative that is produced by its nature/mode. That in many ways changes the way in which today, in poststructuralist and postmodern perspective, one can (and will) interpret the tradition of literary history as a "practical activity" (interpretation of meaning and/or philological discipline) but also as a story (construction). The tradition of Croatian literary history is very much dependent on the narrative(s) of the nation, the idea of its continuity in time ("diachronic development") and on viewing literature as the narration of the nation, or as a major way of preserving national memory. In most books on the 19th and the 20th century national literary history this was the prevailing viewpoint of scholars who were constructing the Croatian cannon and national narrative as "agreed upon" hi/story "of the nation" (and its literary memory/canon). The three books discussed in this article, each in its particular way (methodologically and by its idea of how to interpret texts), change, or at least contribute to the change of this traditionalist storytelling that has become hi/story (of national literature). This article simultaneously challenges the tradition of (literary) history writing and interprets various aspects of reading hi/story anew in the works by three contemporary authors. It puts in perspective three different types of "politics of small differences" that form the basis of the original contributions. Brešić's study into the Croatian 19th century literature shifted from writing the hi/story of writers and national narratives towards the modes of presentation and study of genres. Bagić's study of contemporary literature for the first time treats traditional literary genres and new media, as well as popular culture, equally, thus allowing new insight into the possibilities of studying both fiction and its discursive frames. The third book discussed here introduces the discussion of the role that contemporary questioning of humanities as a discipline has in both post-structural environment and interpretative community of scholars. In conclusion, the article discusses the possibilities of reading (literary) history anew in the hegemonic environment of school system, academia and cultural paradigm of the "nation".

Keywords: *literary history; philology; ideology; interpretation; canon; Vinko Brešić; Leo Rafolt; Krešimir Bagić*

